

PROFI-VOLBA V MODRÉ TŘÍDĚ

Miroslav Rendl

OBSAH

Kam se hlásili a kam se dostali

Studijní nadání a volba střední školy

Projekt profesní budoucnosti jako významový kontext volby

Vývoj vizí profese v dětství

Rodinné vlivy na představy o profesním zaměření

Proces výběru konkrétní školy

Fáze užšího výběru

Škola, učitelé

Příbuzní a známí

Spolužáci

Poradna

Dny otevřených dveří

Kritéria posuzování konkrétní školy

Příprava na přijímací řízení

Práce s prospěchem

Příprava na zkoušky

Průběh přijímacích zkoušek

V rámci Modré třídy jsme sledovali 25 dětí – 8 dívek a 17 chlapců. Z nich jeden chlapec a jedna dívka (Jindra a Milena) byli žáky dané třídy do 5. ročníku, po celý 2. stupeň pak navštěvovali matematické třídy na téže škole. Zahrnujeme je do našeho souboru, o kterém v textu hovoříme jako o jedné třídě. Kde to budeme považovat za nutné, upozorníme na odlišnost pozice Jindry a Mileny znovu.

V textu vycházíme především z rozhovorů vedených s dětmi v závěru školní docházky a tematicky zaměřených právě k tomu, jak se rozhodovali o tom, co dále po základní škole. Čerpáme také z údajů dotazníku, který jsme použili v jiném výzkumu. Ten jsme s dětmi administrovali nestandardně, totiž formou individuálních rozhovorů, v nichž položky dotazníku tvořily jen základní osnovu. Kromě toho jsme využili i dalších data shromážděná v průběhu longitudinálního výzkumu ve třídě: výsledky Amthauerova inteligenčního testu, údaje o prospěchu, údaje o přihláškách na střední školy. Příležitostně jsou použita data z dalších rozhovorů s učiteli i s dětmi a z pozorování ve třídě.

Kam se hlásili a kam se dostali

V prvním kole přijímacích zkoušek vypadala situace takto. Na veřejná gymnázia se hlásilo 6 dětí (Gita, Lada, Nina, Fanda, Mířa, Tomáš);

na technická či obchodní lycea 4 děti (Bořek, Karel - na prvním místě, Slávek, Milena);

na SPŠ 5 dětí (Pepík, Vrářa, Pája, Adam a Darina); je tu však třeba vyčlenit Darinu, jejíž obor oděvní návrhářství je specifický talentovými zkouškami a je spíše uměleckého charakteru;

na obchodní akademie 5 dětí (Denisa, Kiška, Jindra, Roman, Luděk);

na SŠ pedagogickou 1 dívka (Vanda);

na učňovské obory čtyřleté 2 chlapci (Eda a Kryštof);

na učňovský obor tříletý 1 chlapec (Martin).

K tomu přistupuje ještě 1 chlapec, který se hlásil již v prvním kole na soukromou střední školu se zaměřením na zahradnictví (Olle).

V prvním kole bylo pak přijato:

na gymnázia: 5 dětí (jen Nina nikoli);

na lycea: 1 dívka; jeden chlapec (Karel) byl v rámci téže průmyslovky přijat na jiný obor; neuspěli Bořek a Slávek;

na SPŠ: 5 dětí, tedy všichni (Vráťa ale až na obor „druhé volby“); spolu s výše zmíněným Karlem tedy celkem 6 dětí;

na obchodní akademie: 2 děti; Roman a Denisa neuspěli, Luděk nakonec ani k těmto přijímačkám nešel a šel rovnou na soukromou školu;

na ostatní školy byli přijati tak, jak se hlásili.

V prvním kole tedy neuspěla Nina na gymnáziu, Slávek, Bořek a Karel na lyceu (ale Karel akceptoval náhradní možnost na téže SPŠ), Denisa a Roman na obchodní akademii.

Z 5 dětí, které tak po prvním kole neměly místo na nějaké škole, byly dvě přijaty ve 2. kole na státní školy (Bořek na gymnázium, Nina na obchodní akademii), zbylé tři pak na soukromé školy.

V konečném výsledku se pak dostalo 20 dětí na veřejné střední školy: 6 dětí na gymnázia, 1 na lyceum, 6 dětí na SPŠ, 3 na obchodní akademie, 1 na střední pedagogickou školu a 3 na učňovské obory.

Zbylých 5 dětí bylo přijato na soukromé školy - 1 na gymnázium, 3 na obchodní či podnikatelskou akademii, 1 na zahradnickou školu.

Takováto kategorizace však postihuje proces výběru střední školy jen velmi zhruba a formálně a v dalším textu ukážeme, že sama by o volbě další dráhy konci základní školy říkala jen velmi málo. Přece jen však už ona může naznačit určité souvislosti.

Studijní nadání a volba střední školy

Rozdělíme-li děti do skupin podle druhů škol, kam se hlásily, a porovnáme jednak jejich průměrný prospěch, jednak výsledky v inteligenčním testu (jde o Amthauerův test struktury inteligence – IST), dostaneme následující údaje:

	Počet	1. pol. 8. tř.	2. pol. 8. tř.	1. pol. 9. tř.	IST v 8. tř.	IST v 9. tř.
Gymnázia	6	1,15	1,13	1,04	144	146
Lycea	4	1,55	1,30	1,16	128	126
SPŠ	5	1,63	1,56	1,45	114	119
Obchodní akademie	5	1,81	1,61	1,49	110	115
Učební obory	3	1,98	1,71	1,53	98	108

Z tabulky je patrné, jak pořadí podle úrovně prospěchu koresponduje s pořadím podle výkonů v inteligenčním testu. (Většinou lepší výsledky testu v 9. třídě lze do značné míry přičíst tomu, že 8. třídě byl administrován skupinově, zatímco v 9. třídě většinou individuálně, nanejvýš v malých skupinkách. Je zároveň patrné, že citlivější na tento rozdíl byli méně nadaní žáci.)

V tabulce není zahrnuta Vanda, která volila střední pedagogickou školu a svou úroveň by se přimykala k adeptům na přijetí do SPŠ. Dále není zahrnut Ole, nejhorší žák třídy, který se už v prvním kole hlásil na soukromou školu.

Porovnáme-li toto rozdělení, založené na volbách pro 1. kolo přijímacích zkoušek, s konečnými výsledky, ukazujícími, na které školy se děti ze třídy opravdu dostaly, obraz se změní jen částečně:

	Počet	1. pol. 8. tř.	2. pol. 8. tř.	1. pol. 9. tř.	IST v 8. tř.	IST v 9. tř.
Gymnázia a lycea	7	1,22	1,13	1,04	143	145
Obchodní akademie	3	1,52	1,43	1,26	123	130
SPŠ	6	1,63	1,53	1,40	114	118
Učební obory	3	1,98	1,71	1,53	98	108
Soukromé školy	5	2,03	1,73	1,65	103	109

Zahrnuta není opět Vanda, přijatá na střední pedagogickou školu. Její prospěchový průměr i testové výsledky se téměř kryjí se skupinou přijatou na SPŠ.

Obě tabulky tedy ukazují vysokou úroveň školního nadání těch, kteří směřují na gymnázia a lycea. Nároky lyceí se v druhé tabulce ukázaly reálně snad ještě o něco vyšší, než podle původních ambicí dětí, vyjádřených v první volbě.¹ Podobně tomu bylo i u obchodních akademií. Náročnost přijetí na soukromé školy pak byla v naší třídě z uvedených hledisek srovnatelná s učebními obory.

Je přitom patrné, že děti tuto náročnost předjímají, že volba je přizpůsobena odhadu jejich schopností, v němž úspěšnost ve škole hraje podstatnou roli. Ještě před přijímacími zkouškami korigoval svou první volbu Luděk a namísto přijímacích zkoušek na obchodní akademii šel rovnou na soukromou podnikatelskou akademii. Z nepřijatých v prvním kole pak v dalším postupu šlo o korekci směrem k méně náročným školám ve 4 z 5 případů. Minimálně 20 z 25 dětí odhadlo správně své šance už pro první kolo, další provedly korekci na základě jeho výsledků.

Bylo by možno dále doplnit tabulku ilustrující souvislost druhů škol se vzděláním rodičů. Na první pohled bylo však patrné, že se ve třídě žádná taková souvislost neprojevila, že rozhodující byl právě prospěch.

Projekt profesní budoucnosti jako významový kontext volby

Výše naznačená vertikální diferencovanost druhů škol je komplikována jednak různým renomé analogických škol (srovnejme různou prestiž jednotlivých gymnázií), jednak různou prestižností oborů uvnitř škol (výpočetní technika v rámci strojí průmyslovky má vyšší prestiž než obor strojírenství).

K tomu přistupuje diferencovanost horizontální – různost obsahu studijních programů, patrná např. v kategorii „průmyslovek“, násobená obsahovou růzností oborů v rámci téže školy.

Ve hře však je ještě něco dalšího: že totiž i **tentýž obor na téže škole může mít pro různé děti různý význam**. Záleží na individuálním projektu budoucnosti, na kontextu životního směřování dítěte, do nějž školu nějakým způsobem včleňuje.

Je tedy třeba rozlišit volbu samotného profesního zaměření jakožto oboru či oblasti, s níž dítě spojuje představy o svém budoucím životě, a oproti tomu výběr konkrétní školy.²

Je třeba tedy volbu školy chápat primárně jako volbu zaměření. Tento význam konkrétní volby je však patrný jen v kontextu celkového směřování. Tatáž střední škola může být prostředkem, cestou k velmi různým cílům a naopak podobné cíle mohou být realizovány velmi různými cestami. Tak obchodní akademie může být prostředkem k plánované dráze právníka stejně jako modelky či majitelky květinářství.

Projekty budoucnosti jsou i v rámci jedné třídy velmi různé z hlediska obsahu, ale zároveň se liší mírou své určitosti, vyhraněnosti. Podíváme-li se na naši třídu z tohoto hlediska, zjišťujeme následující.

Jasně vymezený obsah příští profese, vyhraněnou představu o tom, co chtějí v budoucnu dělat, mají Kryštof (barman), Eda (strojvedoucí), Milena (učitelka matematiky), Vanda (učitelka na prvním stupni), snad i Karel (softwarový inženýr jako otec). K určitosti jejich představ přispívá, že jsou to profese, které jsou při jejich dosavadní zkušenosti dobře představitelné.

¹ Lycea, ač formálně tvoří jen jeden z oborů dané SPŠ nebo obchodní akademie, se zjevně stávají svébytným typem studia, který je staví nad ostatní obory těchto škol a o svým charakterem je chápán jako bližší gymnáziím než sousedním oborům na škole.

² Ve třídě nenastal případ, že by volba zaměření byla podřízena výběru školy. Je to vzhledem k hustotě a rozmanitosti nabídky středních škol v Praze zřejmě nepravděpodobné, na venkově k tomu však může asi dojít.

Poměrně vyhraněnou představu má ovšem řada dalších dětí. Přece jen však jimi zvolená profese může mít mnohotvárnou podobu, náplň i úroveň. K tomu přistupuje skutečnost, že vzhledem k dosavadní zkušenosti mohou být představy dětí o daných profesích nejspíše jen dosti fragmentární a zprostředkované.³

Odhadujeme tedy, že o něco neurčitější obsah mají vize profese u této skupiny dětí: Jindra (manažer nějaké firmy), Olle (zahradní architekt), Lada (pilot), možná Denisa (modelka), Adam (práce v redakci novin), Bořek (programátor), Pepík (programátor), Kiška (být aranžérka a mít květinářství), Darina (zkusit film, když ne, tak novinářka), Slávek (sport a pak trenérství nebo ekonomickou a zase něco kolem sportu), Tomáš (právník), Vráťa (režisér a když to nevyjde, tak něco s počítačovou grafikou, animace), Pája (architekt, nejráději filmový), Luděk (podnikatel-obchodník – jasně při této představě kopíruje rodiče), Roman (možná zkusí práva, vždycky ho lákalo být obhájce u soudu).

Je pro nás překvapivé, že **poměrně vyhraněné projekty či vize profese nalézáme u většiny dětí** – u 20 z 25 dětí. Pokoušíme se zde abstrahovat od toho, nakolik se nám zdá jejich představa realizovatelná. Ovšem ani míra její určitosti není u všech jmenovaných též skupiny stejná, u některých může být vyznačení profese prostě jen reakcí na otázku, kterou jsme položili. Přesto i tento případ bereme jako jinou úroveň určitosti, než když na tutéž otázku buď neoznačí dítě profesi žádnou, říká, že ještě neví, že možná tohle, ale možná také tohle a že se teprve uvidí.

Nejnižší úroveň určitosti představ o své budoucí profesi představují děti, které buď formulují spíše jakési nezávazné nápady, vidí budoucnost velmi variantně nebo vůbec odmítají o tom v současné době přemýšlet, něco sdělovat, nanejvýš říkají, co by určitě nechtěly, a rezervují si období střední školy právě na takové přemýšlení: Fanda, Gita, Míťa, Nina, Martin (když mu půjde střední, tak potom na VŠ, být strojní inženýr, navrhovat motory, letadla – zatím jde ovšem na automechanika).

Jakkoli přibližně je rozdělení dětí podle vyhraněnosti jejich projektu profesní budoucnosti, lze konstatovat, že míra vyhraněnosti nijak jednoznačně nesouvisela s jejich intelektovou úrovní či školní úspěšností, ani s jejich rodinným zázemím (přesněji se vzděláním a profesí jejich rodičů). Snad jediný náznak tendence by bylo možno spatřovat v tom, že vědomé odsouvání rozhodnutí o budoucí profesní orientaci bylo charakteristické pro skupinu nejnadanějších dětí.

Lze nějak kategorizovat projekty dětí podle obsahu?

Jednou oblastí jsou **počítače**. Přímou tvorbu jejich hardwaru či softwaru chtějí dělat tři kluci (Bořek, Pepík, Karel), všichni na vysokoškolské úrovni. Další mluví o počítači jako pracovním nástroji, využitím v jinak specifikované oblasti: Vráťa k animaci (nejspíše filmové), Adam k práci v redakci.

Další skupinu tvoří oblast **práva**. Tomáš a Roman ji zmiňují jako jedinou, Fanda jako jednu z možných, která by ho lákala.

Oblast **ekonomiky, obchodu, podnikání** uvádí Denisa (i když by asi nejráději chtěla být modelkou), Jindra (manažer), Kiška (spojuje to s přáním udělat si také nástavbu na aranžérku a mít květinářství), jako jednu z možností ho zvažují Fanda a Slávek.

Více než jednou se objevuje představa uplatnit se v **oblasti filmu**: Vráťa jako režisér, Darina jako režisérka či scenáristka, Pája jako architekt (poté co slevil z přání stát se kameramanem).

Dvakrát se v naší skupině dětí objevuje také směřování k **učitelství** (Milena a Vanda).

Dvakrát se objevuje **novinářství**, ale v různých podobách – jako redakční práce u Adama (jehož matka takovou profesi dělá), jako autorské psaní u Dariny.

Další profese už se objevují jen jednotlivě, ovšem s nestejnou mírou atraktivnosti či exkluzivity: strojní inženýr v podobě konstruktérské práce (Martin), profesionální sportovec (Slávek),

³ Je to ovšem do jisté míry náš odhad, založený na znalosti dětí a jejich zájmů. Proto také máme např. za to, že představa Karla o profesi softwarového inženýra je při jeho dlouholetém zájmu o počítače a profesi jeho otce vyhraněnější, než představa Ludka o podnikání, ačkoli oba jeho rodiče jsou podnikatelé.

pilot (Lada), barman (Kryštof), zahradní architekt (Olle), modelka (Denisa), strojevedoucí (Eda), architekt (Pája – když ne filmový, projektoval by budovy).

Jaké cesty k uvedeným oblastem děti volily?

Chlapci, jejichž oblastí zájmu jsou **počítače**, vesměs uvažovali v první řadě o SPŠST v Panské, jen Bořek by býval preferoval rovnou zaměření na programování na gymnáziu v Arabské, ale volba Panské se mu zdála realističtější. (Arabskou dal až na druhé kolo – v rozporu se svým očekáváním se pak dostal tam, v Panské neuspěl). Modrá škola má s Panskou už tradiční kontakty a mimo rámec dnů otevřených dveří organizuje pro žáky devátých tříd exkurzi na této škole. Tak mají možnost se seznámit také se způsobem a nároky přijímacího řízení.

Tři z pěti zájemců o „počítače“ pak zhodnotili své šance jako velmi nízké (vzhledem k dosavadnímu prospěchu) a začali uvažovat o jiných školách. Žebříček se zdá jasný: nejprve jsou zvažovány příslušné obory na SPŠ elektrotechnických – tam se hlásil Pepík. Zdají-li se dětem nároky přijímacího řízení příliš vysoké, přicházejí na řadu obory s výpočetní technikou na SPŠ strojní, v případě nouze pak dokonce i strojírenské obory – s tím, že to hlavní, co bude dotyčného na škole zajímat, jsou i tak počítače. Tak byl Adam přijat na SPŠ strojnickou Novoborská – obor strojírenská technická administrativa. Adam to označuje jako „výpočetka“ a považuje to za stejný či analogický obor, jako si vybral na Presslovce (Smíchovská SPŠ Presslova - výpočetní technika). Vráťa, který se také drží počítačů, protože pokud jde o cíl stát se režisérem, „taková škola není“ (myslí střední), také slevuje a akceptuje na Presslově obor strojírenství, který měl jako druhou volbu v prvním kole, když se ukázalo, že na „výpočetní techniku“ by se svým prospěchem musel riskovat přijímací zkoušky. Je to nouzová varianta, ale předem předpokládaná – na druhé kolo si napsal tutéž školu a právě jen obor strojírenství.

Chlapci, kteří uvažují o možnosti pohybovat se v **oblasti práva**, se hlásí na gymnázium či na obchodní akademii. Ačkoli jsou jen tři, dobře ilustrují, jaký je ve vztahu k této dráze žebříček středních škol a studijních oborů na nich. Fanda, možná nejnadanější žák ve třídě, se hlásí v obou kolech na gymnázium. (Dráha právníka je ovšem pro něj jen jedna z možných – možná by se mohl věnovat ekonomii, strýc ho také přemlouvá, aby se stal geodetem.) Je úspěšný, je přijat v prvním kole.

Tomáš, který také patří k nejlepším, ale ne tak výrazně jako Fanda, dlouho váhá, zda si má troufnout na přijímačky na gymnázium, když na ekonomické lyceum (na OA Resslerova) by se nejspíš dostal bez zkoušek. Nakonec se rozhodne gymnázium zkusit (totéž jako Fanda), obchodní akademii v Resslerově si dává na druhé kolo s pořadím oborů 1. ekonomické lyceum, 2. obchodní akademie: „*no tak samozřejmě, vždycky se dává lepší nejdřív,*“ komentuje svoji strategii. (Nakonec je přijat v prvním kole na odvolání na gymnázium.)

Roman patří naopak ke slabším žákům (např. v pololetí 9. třídy mají horší průměr než on jen dva žáci, další dva mají stejný). Na první kolo si dává OA Kollárova – obor obchodní akademie (ekonomické lyceum zde ani není), na druhé kolo pak soukromou OA Stodůlky. (Přijat je do Stodůlek bez přijímacích zkoušek, jen na základě osobního jednání rodičů a vedení školy v jeho přítomnosti).

Zájemci o svět **ekonomiky, podnikání, obchodu** volili vesměs jako školy obchodní akademie – s výjimkou Fandy, který vidí budoucnost velmi variantně.

Nejvyhraněnější je z nich Jindra, který chce být manažerem v nějaké firmě. U něj je volba střední školy v nejtěsnějším vztahu k pozdější dráze, už teď ví, že chce studovat VŠE. (O ekonomickém lyceu neuvažuje. V rozhovoru říká, že nechápal Slávka, který se prý hlásil na dvě ekonomická lycea. Tam musí být ti nejlepší, bez zkoušek tam brali jenom s jednou dvojkou. Má dojem, že Slávek ani nepoznal, že je ta škola prestižní, i když mu to Jindra říkal. Jindra má v 9. třídě průměr 1,43 - o něco horší, než je průměr třídy jako celku.)

Obě dívky, které zmiňují tuto dráhu, nejsou zdaleka tak vyhraněné. Kiška chtěla původně aranžérství, pro které se rozhodla někdy v sedmé či osmé třídě. *Pak ale zjistila, že na aranžérství jsou jen zahradnické školy a mít zahradnickou školu jí přišlo blbý. Tak šla na tu obchodku. Aranžérské školy laděné umělecky prý jsou, ale jsou všechny soukromé. O vysoké škole uvažuje, zřejmě to bude*

také nějaká ekonomka. Chtěla by si ale také udělat nějakou nástavbu s tím aranžérstvím. Chtěla by mít své květinářství. Někáká práce sekretářky ji moc neláká. Kiška s průměrem 1,29 byla v prvním kole přijata na OA Dušní bez zkoušek (to pro ni bylo velmi důležité). Z našeho pohledu je patrné, že ke své profesní vizi vlastně vysokou školu nepotřebuje. Ale školně je zatím velmi úspěšná, a tak zřejmě uvažuje o VŠ ve stylu „proč ne?“.

Denisa patří spíše ke slabším žákům (s průměrem 1,59 je na tom v deváté třídě podobně jako Roman, horší průměr mají ve třídě jen 2 žáci). K zaměření další školní dráhy se dostává negativním výběrem. Tvrdí, že *moc možností není. Na gympl – když nepůjde na vysokou – to je úplně k ničemu, a co jinýho – už jen obchodka, protože nějaká ta elektrotechnická je spíš pro kluky.*

(Denisa tu jasně vymezuje tři základní směry, pro které se děti ve třídě rozhodovaly.)

Ještě ji napadla hotelovka, jednu dobu o tom uvažovala (nějak v osmičce), ale asi by ji to nebavilo: má prý jednu kamarádku na hotelovce, ta říkala, že tam pořád něco vařej, a ona nerada vaří. Na zdravotnickou by nikdy nešla – hnusná práce (pečovat o ty staré lidi, kteří se nemohou hýbat, a otáčet je) a malý plat. A myslí, že je to docela těžká škola. Na módu jako Darina? – neumí kreslit. Zkoušela sice dělat modely, ale jen chvílemi, když ji to chytlo, jinak ji to nebaví.

Ve skutečnosti chce nejspíše stále být modelkou. Obchodní akademie s tím není v rozporu a na rozdíl od gymnázia poskytuje určitou odbornost, která se může hodit, i kdyby modelka nevyšla. Její rodiče jsou drobní podnikatelé, mají dva malé obchody s koženým zbožím, oba vystudovali střední ekonomickou školu. Tak co jiného? Také nezřetelně připouští, že o tom uvažovala: *možná jako táta, dělat ty obchody.*

Slávek se rozhodoval trochu zmateně. Jako profesi preferuje dráhu sportovce; i kdyby to nevyšlo, chtěl by pořád dělat něco kolem sportu. Z rodiny cítil přání, aby studoval gymnázium (*všichni v rodině mají gymnázium, matka mu ho doporučovala - aby to bylo obecnější - neví, pro co se rozhodne za čtyři roky, když se pak rozhodne pro něco jiného na tu vejšku, pak má z toho gymplu větší šanci; táta taky nechtěl, aby měl jenom obchodka*). Slávek si ale na gymnázium nevěřil (ještě spíše ve vztahu k pozdějšímu studiu než k samotným přijímačkám) – kdyby to bývalo bylo na něm, byl by šel na obchodní akademii (obor). Původně uvažoval o sportovním gymnáziu, které se zdálo mít vazbu na fotbalový oddíl, kde hrál. Ale pak se ukázalo, že jde o všeobecné gymnázium, které se jen v oddíle propagovalo. Slávek pak volil ekonomické lyceum – vypadá to jako kompromis: *připadalo mu nejlepší, znělo mu to dobře. Že to bude takové obecnější, že to nebude jen na matematiku, že se z toho ještě dá vybrat, kam by šel na tu vejšku třeba.* V obou kolech tedy napsal ekonomická lycea. Po neúspěchu v prvním kole mu ovšem rodina sehnala ještě soukromé gymnázium a poté, co ještě před druhým kolem na státních školách na něm udělal úspěšně přijímačky, se nechal přesvědčit, že gymnázium je lepší.

Cílové oblasti **filmu** (pokud nejde o herectví) odpovídá přímo snad jedině SPŠST Panská pro oblast filmové techniky. Tuto cestu by býval v optimálním případě volil jak Vráťa, který chce být režisérem, tak Pája, který chtěl být kameramanem. Oba však zjistili, že jejich šance na přijetí jsou mizivé. Vráťa tak přehodnotil cestu k režisérství, Pája pozměnil i cíl sám. Když jsme zjistili, že se hlásí na stavební průmyslovku, domnívali jsme se, že na původní cíl zcela rezignoval. Rezignace však byla pouze částečná – namísto kameramanem se chce stát filmovým architektem.

Zcela jinou cestu, která případně také může vést k filmu, optimálně k režii či scenáristice, volí Darina. Cesta přes filmovou techniku jí zjevně nepřipadá atraktivní, nejspíše ji ani nenapadla. Jde tedy na obor, který je považován za umělecký a ke kterému v sobě našla předpoklady: oděvní návrhářství. Také u ní jsme se domnívali, že tato orientace a úspěšné zkoušky na návrhářství změnily její vizi budoucnosti, avšak Darina se jí drží. Zároveň ovšem rozpracovává paralelní linii: novinářka. Ta není pro ni vůči světu módy zcela alternativní – může se stát novinářkou píšící o módě. Její ambice jsou ale ještě jiné (zřejmě i z její perspektivy vyšší): chtěla by psát o mezinárodní politice – uplatnila by tu dlouholetý zájem o dějepis a zeměpis. Nakonec i kombinace obou linií dává zajímavé možnosti – mohla by třeba točit pro televizi dokumentární filmy, i když v tuto chvíli by raději byla režisérkou filmů hraných.

K filmu se tedy lze ubírat velmi různými cestami.

Naproti tomu cesty k učitelství jsou poměrně jasné. Ale i zde se naše dvě adeptky velmi liší. Liší se už svou výchozí situací a motivací. Milena patřila vždy k vynikajícím žákům, vždy působila dojemem, že je mnohem zralejší, než její spolužáci, chovala se vždy dospěleji - velmi seriózně, korektně, zodpovědně. Její volbu technického lycea na SPŠST Panská komentovala psychologka v poradně tak, že by potřebovala náročnější školu, že se tam bude nudit. Milena ji ovšem volí proto, že je tam hodně matematiky a méně jazyků než na gymnáziu. Ona přitom chce být učitelkou matematiky, nejspíše s fyzikou, možná tělocvikem (léta už je cvičitelkou menších dětí v Sokole a věnuje se také aerobiku, v němž postupně též zdolává jednotlivé stupínky cvičitelské kvalifikace). Už dnes ví, které učitelské obory s matematikou existují na MFF UK. Její volba a záliba v práci s dětmi působí velmi zrale a dospěle, navíc zcela vědomě dává přednost obsahu práce, který ji zajímá, před kariérou motivovanou bohatstvím a blahobytem.

Vanda je zcela jiná, v jistém smyslu protiklad: působí infantilně, sociálně se ve třídě moc neprosazuje, patří k průměrným žákům. V rozhovoru s námi ráda budí zdání tajemnosti a záhadnosti, trochu jako by chtěla přesvědčit, že má určité schopnosti, jejichž podstatu nám nehodlá sdělit. Do jisté míry zřejmě vztahuje domněnky o těchto schopnostech i na to, jak si rozumí s menšími dětmi. Její porozumění s menšími ovšem působí v současnosti právě spíše jako infantilní příklon k nim, když agenda vrstevníků ji ještě nezajímá. Její přihláška na střední pedagogickou školu pro ni představovala hodně smělé rozhodnutí, které nám původně (na konci osmé či na začátku deváté třídy) sdělila jako tajemství, o kterém se zatím nesmí mluvit. Dodatečně je patrné, že ve hře byla také opozice proti otci, který se rozvedl s matkou (ale stále s nimi bydlí) a který jí doporučoval obchodní akademii.

Na školu se dostala bez problémů v prvním kole, její úspěch trochu překvapil výchovnou poradkyni. Plánuje vystudovat později pedagogickou fakultu a pak učit na prvním stupni na škole, kterou právě končí jako žákyně. (Odmítá přitom, že by měla v některé učitelce, kterou zažila na prvním stupni, vzor.)

Obě dívky při vši své rozdílnosti volí střední školu s přímou relevancí nikoli k učitelství obecně, nýbrž přímo k aprobaci, ke které směřují.

K nejvyhranějším vizím ve třídě patří ta Edova (strojvedoucí) a Kryštofova (barman). Oba volí promyšleně ty školy, které jsou nejkratší cestou k cíli.

Eda chtěl původně na SPŠ dopravní v Masné, ale jednak se mu při návštěvě tolik nezamlouvala, ale především by z ní nemohl přímo na strojvedoucího, *zbytečně by zahodil 4 roky studia a čekalo by ho to znova*. (Pro Edu byla původně střední škola jen čekáním na to, až bude moci řídit tramvaj. To lze až od 21 let, do té doby musí něco dělat. Ale s tím, jak změnil a zřejmě zvýšil své ambice směrem ke strojvedoucímu, začal také brát střední školu jinak, jako nezbytnou kvalifikaci a profesionalizaci.)

Také Kryštof volí přímou cestu – školu a obor, která mu při dobrých výsledcích umožní získat kvalifikaci barmana snad už v průběhu studia. Navíc na ní bude dělat praxe v prestižním hotelu, kde pracují jeho rodiče.

Vyhraněná je i představa Olleho (zahradní architekt) a také on volí školu, která je nejkratší cestou k cíli.

Naproti tomu Lada také s vyhraněnou představou (pilot) volí určitou okliku. Ví, že přímější cestou k vysněné profesi by byla vojenská střední škola, ale připadá jí v dané chvíli málo dostupná i atraktivní. Má dojem, že gymnázium nemá nevýhody vojenské školy a cestu k pilotování jí přitom neuzavře.

Jak shrnout tyto různorodé individuální volby a různorodost rolí, které v nich hrají střední školy? Zdá se, že pro naši třídu by je do jisté míry bylo možno shrnout ve **schématu na následující straně**.

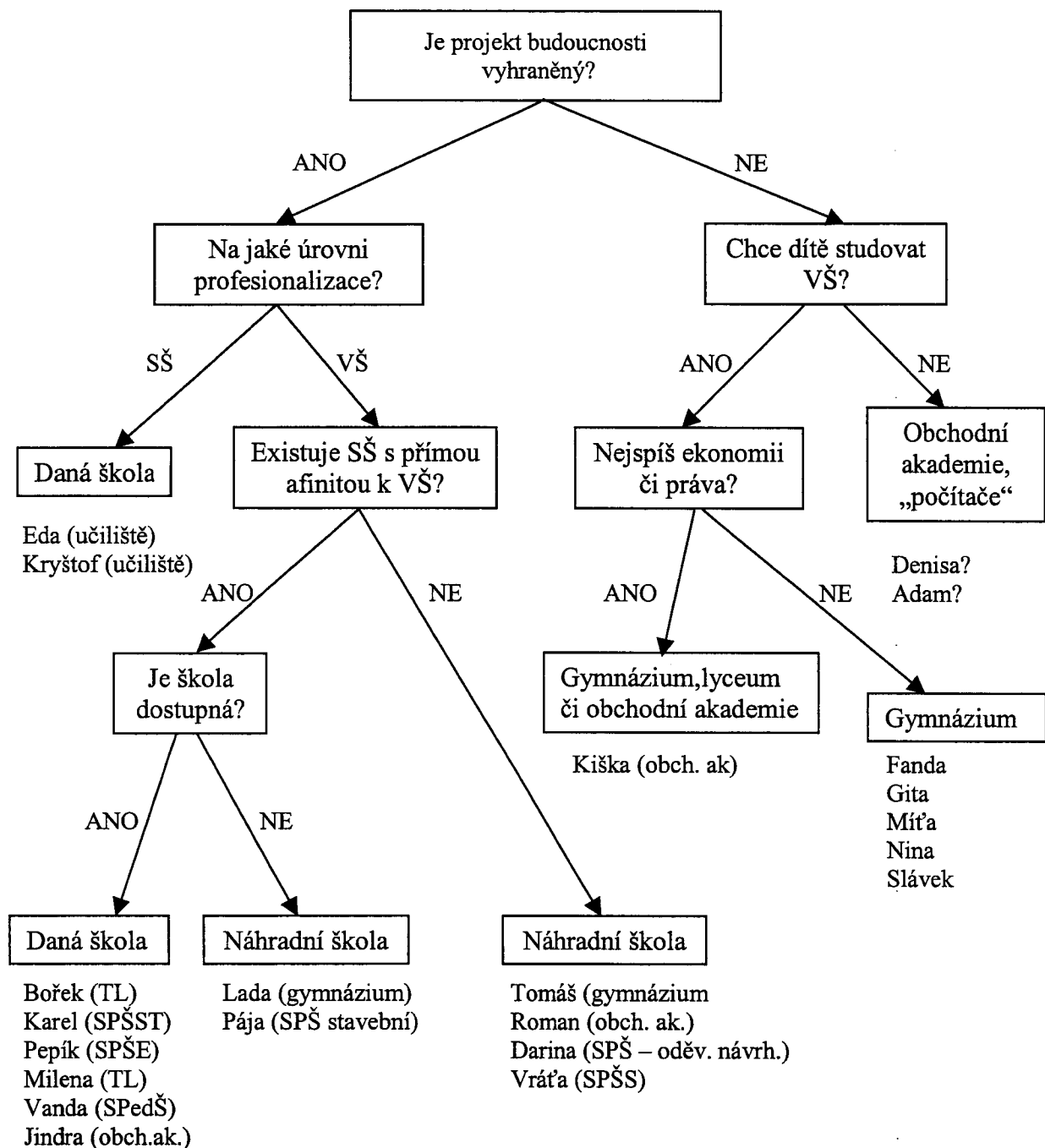

Schéma lze slovně popsat takto:

1. Má-li dítě vyhraněnou představu o budoucí profesi, závisí jeho volba střední školy na tom, zda profese předpokládá pouze středoškolské vzdělání či vysokou školu. Pokud dostačuje středoškolské vzdělání, rozhoduje se dítě pro tu školu, která co nejbezprostředněji a co nejúplněji kvalifikuje pro danou profesi. Touto cestou šli v naší třídě Eda a Kryštof.

2. Pokud profese předpokládá vysokoškolské vzdělání, tzn. vysokou školu, která v dané oblasti poskytuje profesní kompetence, zvažuje se, zda některá střední škola má k dané vysoké škole přímou afinitu, podobá se jí svým obsahem studia. Pokud tomu tak je, je dalším krokem zvážení dostupnosti této školy, případně její přitažlivosti i z jiných hledisek, než je obsah studia. Vyhovuje-li

škola i z těchto hledisek, padá volba na ni. Toto byla cesta, kterou šli Bořek, Karel, Pepík, Milena, Vanda a Jindra.

3. Pokud sice existuje střední škola, která má optimální návaznost na vysokou školu, poskytující potřebnou profesionalizaci, ale není z nějakého důvodu dostupná či v dané chvíli atraktivní, je volena střední škola náhradní. To je taková škola, která přinejmenším neuzavírá či nekomplikuje k původnímu projektu cestu, nebo ještě spíše umožňuje konstruovat částečnou relevanci vzhledem k původnímu projektu nebo umožňuje konstruovat paralelní projekt, který rozvíjí či variuje původní projekt nebo alespoň umožňuje konstruovat projekt záložní.

Případem této cesty k volbě je v naší třídě Lada (namísto vojenské střední školy volí gymnázium) a Pája (namísto SPŠ sdělovací techniky směřující ke kameře volí SPŠ stavební a směřuje k filmu přes architekturu). Objektivně sem patří v jistém smyslu i Luděk, odlišuje se však ve dvou aspektech. Jeho škola (soukromá podnikatelská akademie namísto veřejné obchodní) není náhradní ve smyslu odlišného studijního programu, nýbrž ve smyslu nižších nároků na přijetí. Navíc Luděk subjektivně zpracovává výsledek přijímaček tak, že se dostal nikoli na horší, nýbrž na nejlepší možnou školu. Podobně je tomu s Pepíkem. Také on vyhodnotil naději na přijetí na technické lyceum na Panské jako nízkou a volil místo toho dvě elektrotechnické průmyslovky.

4. Pokud střední škola, která by měla přímou návaznost na žádoucí vysokou školu, neexistuje, volí se opět škola náhradní. Do této kategorie bychom mohli zařadit volby Tomáše (gymnázium jako cesta do oblasti práva), Romana (obchodní akademie → práva), Dariny (oděvní návrhářství → film), Vráťa (strojírenství, ale v něm hlavně počítače → film).

5. V některých případech děti vědí, že chtějí určitě vystudovat vysokou školu, aniž by zatím měly představu o jejím zaměření. Zdá se, že v takových případech je patrně anticipováno nejhrubší dělení oblasti VŠ studia na „práva nebo ekonomická“ a zbytek. Ze „zbytku“ ještě výrazně vystupuje medicína, vůči níž se některé děti vymezovaly, ale vesměs negativně. Pro směřování na „práva či ekonomickou“ se kromě gymnázia volí i ekonomické lyceum či obchodní akademie. Za takový případ bereme Kišku (vzhledem k velmi neurčitému vztahu její vize aranžérky a majitelky květinářství ke studiu na vysoké škole), která volí obchodní akademii.

6. Pro neurčitě či hodně variantní směřování je pak výhodné především gymnázium. Patří sem Gita, Míťa a Fanda. Radíme sem i Slávka, a také Ninu, přestože sem patří jen svou neúspěšnou první volbou. Obor, na který se nakonec ve druhém kole dostala, představuje u ní nouzové řešení. Obchodní akademie u ní pak funguje jako náhradní škola nižšího řádu, než je gymnázium či lyceum.

Schéma nepostihuje přesně volby dětí, u nichž je směřování nejasné a volba střední školy se řídí spíše snahou prostě se vůbec někam dostat. U Denisy si směřování k dráze modelky nejsme jisti, otevřeně o něm nemluví a není tedy ani jasné, jak – pokud vůbec nějak - vidí její souvislost s volbou obchodní akademie. Vysokou školu spíše nechce. Obchodní akademie pro ni funguje jako „náhradní škola“ (ve vztahu k dráze modelky), umožňující také záložní profesionalizační projekt (obchody jako rodiče).

Adam se chce údajně naučit především „pracovat s počítačem“, aby to mohl využít pro práci v redakci novin. Jeho volba oboru „strojírenská technická administrativa“ i komentář k ní však budí dojem, že hledá především co nejnižší náročnost.

Martin osciluje v rozhovorech o výběru školy a jejím vztahu k profesní budoucnosti mezi pózou, že něco jako práce a profese ho v životě vůbec nezajímá, tvrzením, že motory ho zajímají a chtěl něco s nimi (tedy automechanik), a představou, že se klidně může stát inženýrem-konstruktorem, který navrhuje cokoli, třeba letecké motory.

Vrátíme-li se k přehledu, na které střední školy se děti hlásily, a porovnáme je s tím, jakou mají mít funkci v jejich projektech, pak dostáváme následující shrnutí:

Gymnázium:

odklad volby profesního zaměření při nevyhraněné vizi, zároveň ovšem téměř vždy jako cesta ke studiu vysoké školy (Gita, Míťa, Fanda, Slávek; výjimku by tvořila Nina, která prý neví, zda chce vysokou školu studovat, ačkoli by si to rodiče přáli – její váhání však máme spíše za výraz nízké

sebedůvěry, narušené navíc neúspěchem v přijímacích zkouškách; jsme si téměř jisti, že Nina si to ve skutečnosti přeje);

cesta ke studiu práv (Tomáš);

cesta ke studiu matematicko-fyzikální fakulty a dráze programátora (Bořek - jde ovšem o specifické zaměření na programování na gymnáziu v Arabské);

náhradní škola na cestě k profesi pilota (Lada).

Lyceum - technické:

cesta k učitelství (pro Milenu cesta na matematicko-fyzikální fakultu a k učitelství matematiky);

cesta k programování (pro Bořka a Karla – u obou však jde o nerealizované cesty);

ekonomické:

cesta k profesi právníka (Tomáš – avšak jako volba pro 2. kolo se nerealizovala);

odklad volby profesního zaměření (Slávek – avšak volba nerealizována, nepřijat).

Obchodní (podnikatelská) akademie:

cesta ke studiu vysoké školy ekonomického zaměření (u Jindry s jasnou vizí manažera, u Ludřka s méně určitou vizí podnikatele-obchodníka; u Kišky bez určité vize);

cesta ke studiu práv (Roman chce pak být obhájcem);

nezřetelná profesionalizace na středoškolské úrovni (Denisa: „co jiného?);

náhradní škola nižší kategorie při nevyhraněnosti vize profese (Nina).

SPŠ elektrotechnická:

cesta k profesi programátora (Pepík, Karel - v obou případech předpokládáno též studium VŠ).

SPŠ strojní:

cesta k ovládnutí počítače (u Vrátí pro záložní projekt zvládnutí animace, který má zřejmě pro něj afinitu ke světu filmu; u Adama k profesionalizaci pro práci v redakci novin).

SPŠ stavební:

cesta k pozdějšímu studiu architektury a profesi filmového architekta.

Střední pedagogická škola:

cesta k učitelství (Vanda – pedagogická fakulta a pak učitelství 1. stupně ZŠ).

SPŠ oděvní:

oklika k filmu či cesta k novinářství (pro Darinu je to volba v situaci, kdy přímá cesta k filmové režii či scenáristice neexistuje, umožňuje částečně konstruovat paralelní projekt novinářství – už s touhle školou by mohla psát o módě).

SPŠ zahradnická:

profesionalizace na středoškolské úrovni (Olle – zahradní architekt).

SOU čtyřleté:

profesionalizace na středoškolské úrovni (Eda – strojvedoucí, Kryštof – barman).

SOU tříleté:

základní profesionalizace v rámci neurčitěho projektu (Martin – když mu půjde střední škola, možná strojní inženýr - konstruktér motorů).

Vývoj vizí budoucí profese v dětství

Při dotazech v rozhovoru na konci 9. třídy žáci referují (někdy spontánně, někdy na položené otázky) zhruba o **třech fázích či obdobích, která se pojí s tím, jaké profese chtěli až dosud dělat, čím chtěli být.**

První je období **kolem počátku školní docházky**, přibližně od 5 do 7 let. Z našich 25 dětí udává vzpomínku na první povolání, které chtěly dělat, 21 z nich (ostatní si nevzpomínají). Pokud jsou schopny uvést, kdy to bylo, všechny je situují do tohoto věku. U části dětí je vzpomínka provázena nejistotou, zda to tak opravdu bylo, některé však odpovídají bez váhání, s jistotou. Opakovaně se tu

vyskytuje: policista, řidič (tramvaje, popelářského auta, traktoru), kosmonaut, voják, lékařka, učitelka, veterinářka či ošetřovatelka zvířat, archeolog či paleontolog, dále dopravní inženýr, malíř, spisovatel.

Zřetelnou souvislost s pozdějším rozhodováním o profesním zaměření či dokonce přímo o volbě střední školy nacházíme spíše jen výjimečně – ve 4 případech.

Eda chtěl odjakživa a po celé dětství být řidičem tramvaje; v závěru svého rozhodování posunul svou volbu k příbuzné (a z jeho hlediska zřejmě ambicióznější) profesi strojevedoucího.

Podobně Jindra projevoval po celé dětství zájem o dopravu, i když jeho ambice směřovaly výše než u Edy – chtěl být inženýrem, který navrhuje dopravní systémy. Tato vize hrála roli ještě na počátku rozhodování o střední škole – původně chtěl jít na SPŠ dopravní. O změně projektu rozhodlo podle něj to, že mu nejde fyzika, podpořila ho v tom i poradna. Šlo pak o změnu mnohem podstatnější než u Edy, Jindra se rozhodl stát se manažerem.

Vanda nám v rozhovoru tvrdí, že profese, kterou chtěla být v dětství nejdříve, je tatáž jako nyní: učitelka. Na rozdíl od Edy a Jindry však o tom nemáme v průběhu její školní docházky žádné zřetelné známky. Vanda také na rozdíl od nich uvedla ve 4. třídě, že chce pracovat v cirkuse (může to souviset s tím, že Vanda např. chodila do kouzelnického kroužku), v rozhovoru zmínila i možnou (paralelní či alternativní?) dráhu zpěvačky.

Roman chtěl být odmalička asi prý tak do 10 let malíř, v 6. a 7. třídě chodil do kroužku figurální kresby na výtvarné škole. Ale tenhle projekt drželi až do doby rozhodování o střední škole už jen rodiče, zejména otec – přáli si, aby šel na střední výtvarnou školu. On sám si však už v průběhu snad 8. třídy vymohl, že na kroužek už chodit nebude, otec se pak musel smířit i s tím, že nepůjde na výtvarnou školu, nýbrž na obchodní akademii.

U několika dětí bychom snad našli náznaky toho, že něco z prvních představ o profesi ještě trvá i v dnešních úvahách. Tak Gita nevyklučuje, že by v budoucnu mohla dělat něco se zvířaty, zájem Dariny o historii a cizí země se transformoval z původní archeologie do možné profese novinářky. Většina dětí však hovoří o svých prvních představách s nadhledem jako o něčem, co jim bylo vlastní právě jako malým dětem, kterými už dávno nejsou.

U většiny dětí máme zpracována jejich vyjádření, čím by chtěly být, ze 4. třídy. Jak tyto údaje, tak u některých z nich vyjádření v rozhovoru na konci 9. třídy svědčí o tom, že mezi prvními dětskými představami a představami, které těsně předcházejí samotné volbě střední školy (a na něž tato volba již navazuje), existuje **jakási prepubertální fáze profesních projektů**, týkající se představ o profesi především ve 4. a 5. třídě, šířeji ve 3. – 6. třídě. Výslovně zmiňuje představy z té doby, které jsou odlišné jak od prvních představ, tak od představ, na které už navazovaly současné úvahy o profesi a volbě školy, asi polovina dětí.

Z údajů ze 4. třídy pak víme, že i u dalších dětí existovaly představy odlišné od těch z období počátku školy. Naše údaje ukazují, že v některých případech jde o profese odlišné od těch, na které si dnes děti pro toto období vzpomínají, nebo že existovaly i u těch dětí, které si dnes nevzpomínají na žádné. Přehled profesí ze 4. třídy se pro naše děti vyznačuje snad zmizením profese řidiče, příklonem ke kariéram sportovců (fotbalistů a hokejistů, patrně pod vlivem úspěchů našich národních týmů a také počátků vlastního vstupu do sportovních oddílů – 4 chlapci) a hereček (zřejmě pod vlivem filmu Titanic – 3 dívky) a zřejmě vlivem profesí příbuzných (nejen vždy rodičů – 3 chlapci a jedna dívka?).

V rozhovorech děti o představách tohoto období hovoří většinou stále ještě s despektem (pokud nejde o takové, které přetrvaly do poslední fáze – jako u Slávka přání být profesionálním fotbalistou) jakoby o nezávazných myšlenkových experimentech, které si moc nepamatují. (Opravdu je schopno je uvést mnohem méně dětí než první představy.) I sama odlišnost písemných dat ze 4. třídy a současných vzpomínek svědčí pro to, že se tu představy často měnily a neměly přílišnou závažnost. Z 18 dětí, pro které údaj ze 4. třídy máme, ho ve vzpomínce 9 vůbec nevedlo, další 3 jen částečně nebo posunutě.

Jen u některých už tehdejší představy nějak korespondují se současnými. Kromě Edy a Jindry, kteří setrvali u téže vize po celé dětství, jde o Slávka (fotbalista) a Pepíka (uvedl tehdy programátor nebo hokejista). Zajímavé je, že Pepík ale dnes datuje vznik zájmu o programování do 7. třídy – tzn. se současnou volbou spojuje až pozdější období představ o profesi.

Třetí fáze představ o profesi je u dětí časově spojována s druhým stupněm ZŠ. S těmito představami se i dnes identifikují, představují východisko pro nedávné rozhodování o volbě střední školy. I v případě, že tehdy vzniklé projekty opustily či změnily, uvádějí pro to argumenty jako pro změnu odůvodněnou, promyšlenou, nemluví už o takovém projektu jako o dětském výmyslu, který nestojí za řeč. Z 25 dětí uvádí existenci takového déletrvajícího projektu, který vznikl ještě bez přímé souvislosti s jejich rozhodováním o střední škole a přitom v něm následně nějakým způsobem hrál roli, 15 dětí. Další 4 konstruovaly svůj projekt až v souvislosti s nutností se rozhodnout, kam dál po 9. třídě. Ostatní takový projekt nemají, ovšem z nich Denisa o něm nejspíše jen není ochotna mluvit.⁴

Rodinné vlivy na představy o profesním zaměření

Porovnáme-li to, co víme o rodinném zázemí dětí, s obsahem jejich profesních vizí, zdá se určitý vliv či alespoň inspirace častější, než by se na první pohled zdálo. Poměrně častým tvrzením našich dětí je totiž to, že střední školu si vybíraly podle vlastních představ, že to rodiče nechali zcela na nich, že jim do toho nemluvili. Jak se ukazuje, bylo by chybné to chápat tak, že v tom případě neměli rodiče na volbu žádný vliv.

Zřetelný vliv profese rodičů najdeme u Ludka, Martina, Kryštofa, Karla, Adama, původně u Jindry.

Výslovně o něm mluví jen Karel: chce dělat to, co otec – být softwarový inženýr, dokonce chtěl původně už jako malý studovat stejnou střední školu elektrotechnickou.

---

⁴ Máme samozřejmě tendenci hodnotit realističnost dětských projektů budoucnosti z vlastních hledisek. Při bližším zkoumání musíme přiznat, že jsme ovlivněni dvěma faktory: naší vlastní představou o náročnosti a exkluzivitě dané profesní dráhy (stát se učitelkou nám rozhodně připadá dostupnější než stát se režisérem) a naším pocitem reálnosti ambicí daného dítěte. Máme tendenci brát tu v úvahu jeho dosavadní školní výsledky, jeho stávající orientovanost v oblasti, kam dítě směřuje. Edův letitý zájem o tramvaje a železnice a jasné zmapování cesty k vytouženému cíli ho ve vztahu k ambici stát se strojevedoucím jakoby bezpečně kvalifikují, zatímco představa Olleho, že bude se středoškolským vzděláním zahradním architektem, ho v našich očích diskvalifikuje, podobně jako představa Vrátí, že odebrání časopisu Cinema je cestou ke dráze režiséra, přičemž dosud nemá nejen ani videokameru, ale ani fotoaparát.

Do této orientovanosti zřejmě mimoděk zahrnujeme také povědomí o rodinném zázemí dítěte a jeho (kulturní?) blízkosti oblasti ambicí dítěte. Kdyby např. chtěl být pilotem Pája a jeho otec-pilot byl naživu, zřejmě bychom se na reálnost jeho plánů dívali jinak, než když chce být pilotem Lada. Bereme zřejmě implicitně v úvahu, že rodič, který má k profesi blízko, má představu o nárocích profese a cesty k ní a že pokud s dítětem představu sdílí, považuje ji tím za reálnou.

Je patrné, že naše implicitní představy pak mohou být místy mylné. Jako badatelé v oblasti psychického vývoje školních dětí dokážeme zřejmě odhadnout náročnost jen těch profesí, s nimiž máme alespoň dílčí osobní zkušenost, a snáze posoudíme nároky cesty k učitelství než k pilotování letadel, zvláště když žádný pilot nepatří do okruhu našich známých. Absencí osobní zkušenosti tu může být zesíleno hodnocení profese jako exkluzivní.

Máme zřejmě dále tendenci přeceňovat úlohu té části nadání, kterou jsme schopni na základě dosavadní zkušenosti s dětmi postihnout, a to poměrně velmi objektivními prostředky – tzn. oblast klasické inteligence a „školního“ nadání. K tomu ale zřejmě přistupuje také méně objektivní dojem jakési kulturní úrovně, kultivovanosti, na nějž má zřejmě velký vliv jednak to, jak kultivovaně se děti vyjadřují, jednak to, jak vstřícně („dospěle“) se k nám chovají.

Všechny tyto oblasti však mohou mít jen velmi parciální relevanci vůči profesním dráhám, přinejmenším některým, např. vůči oblasti výtvarného umění, a náš odhad jejich reálnosti může být zcela mylný.

K tomu přistupuje neadekvátnost posouzení, způsobená dospělým pocitem nadřazenosti. Hodnotíme pak dětské ambice jako nereálné např. tehdy, když dítě směřuje do oblasti, kam bychom si sami netroufali – a my přece máme nad ním převahu. Nebo když dítě prokazuje nízkou orientovanost v dané oblasti, když je zjevně nepoučeným laikem; přitom jeho neorientovanost odpovídá jeho věku a zkušenostem a nevypovídá nic o tom, jak bude úspěšné, když dostane příležitost se v dané oblasti pohybovat a stát se expertem.

Z těchto důvodů jsme zde od hodnocení reálnosti dětských projektů upustili.

Kryštof to nijak nevyzvedává, ale jaksi zcela samozřejmě mluví o tom, jak se o profesi barmana začal zajímat tím, jak chodil za rodiči do zaměstnání, navštěvoval některé akce v hotelu, viděl rodinného známého – barmana – na rodinných oslavách a sám to zkoušel.

Podobně Luděk zcela samozřejmě konstatuje, že asi bude podnikat, že ho to baví – a asi v oblastech, v nichž podnikají jeho rodiče.

Také Adama zaujala práce v redakci při návštěvách matky v jejím zaměstnání editorky jednoho deníku.

Naopak Martin mluví tak, jako by žádná rodinná inspirace neexistovala. Máme mu věřit, že se zcela sám (ovšem bez nějakého velkého zájmu, protože podle jeho pózy v rozhovoru je práce a profese to poslední, co ho v životě zajímá) rozhodl pro učiliště, které náhodou provozuje podnik, v němž pracuje jeho otec, a náhodou je to i obor, v němž je otec vyučen (automechanik). Přitom tuto profesi uvedl jako svou vizi i ve 4. třídě. Je možné, že pro Martina je to v současnosti nouzová či nejpohodlnější volba, vliv povolání otce se nám však zdá zjevný.

Něco podobného nacházíme u původní volby Jindry, který dlouho chtěl jít na SPŠ dopravní v Masné. Tvrdil při tom, že zájem o dopravu byl inspirován kamarádem Edou. V úplně jiné souvislosti pak zjišťujeme, že matka i zemřelý otec absolvovali SPŠ dopravní v Masné a že strýc je řidičem městského autobusu. (Není vyloučeno, že tu šlo vzhledem k rodinným souvislostem o inspiraci poněkud traumatizující a že o ní Jindra nemluvil právě proto.)

Jen **částečné inspirace** (z rodiny či jejího okolí) najdeme u dalších 3, možná až 5 dětí.

Darina uvádí sice jako způsob, jak se dostala k volbě módního návrhářství, vlastní spontánní aktivity – kreslila si modely, malé nevlastní sestře udělala šaty z hedvábného papíru. Ale možnost, že by tohle mohlo představovat předmět dalšího studia, pochází jednak od otcovy známé (z oblasti módního průmyslu), jednak od matky. V přípravě na přijímací zkoušky (a nejspíš i v posuzování reálnosti takové volby zaměření) pak hrálo podstatnou roli to, že otec je akademický malíř. Můžeme se dohadovat, že i profesní vize režisérky či novinářky je do značné míry inspirována uměleckým a kulturním prostředím, v němž se Darina pohybuje – tady však už nikoli přímo profesí.

Pája uvádí, že jeho sklony k architektuře vznikaly či dostaly prostor při návštěvách matčina přítele - architekta v jeho kanceláři. Ten také Páju připravoval na přijímací zkoušky z grafiky na SPŠ stavební. Ovšem oblast filmu, ke které v optimálním případě směřuje, ho zaujala bez souvislosti s nějakou profesí v rodině. Chodili s matkou na komparsy a tam se mu to začalo líbit.

Fanda přijímá rodinnou inspiraci na jedné straně zjevně, na druhé straně při nevyhraněnosti a variantnosti své vize budoucnosti velmi nezávazně. Jedna z věcí, která by ho lákala, by byla práce soudce – soudit případy z té oblasti, v níž pracuje jeho matka jako soudní zapisovatelka, totiž krádeže, podvody apod. Jiná z variant, a s tou si pohrává už od dětství, je být geodetem jako jeho strýc. Ale má i varianty další, které rodina nijak neinspirovala.

Možná bychom jakousi spíše nouzovou inspiraci (podobně jako tomu bylo u Martina) mohli hledat i u Denisy. Chce být patrně modelkou, ale na to střední škola není, a není jisté zda se to podaří. Co jiného zbývá než obchodní akademie? Jenže shodou okolností mají střední ekonomickou školu oba rodiče, navíc jejich malé podnikání (obchody s koženým zbožím) by případně mohlo zaměstnat i Denisu a to by se obchodní akademie možná hodila. Takhle o tom ovšem Denisa v rozhovoru nemluví, souvislosti tu konstruujeme spekulativně sami.

Bořek se prý k zájmu o programování dostal prostřednictvím kroužků, do kterých ho matka přihlásila. Ani jeden z rodičů nemá s programováním nic společného. Ale v průběhu rozhovoru o volbě školy se objevují odkazy na tetu, která učí na MFF UK, která radila při volbě konkrétní školy a která Bořka doučovala matematiku při přípravě na přijímací zkoušky. Bořek by také chtěl případně pokračovat ve studiu právě na MFF – naoko se děsí, že by se tam ale nechtěl potkat s tetou.

Kromě inspirace profesí někoho z rodiny či jejího okolí je možno v profesních vizích některých dětí najít také **inspiraci koníčkem rodičů**.

Pepík je z tohoto hlediska případ na pomezí. Jeho otec sice není programátor, kterým chce být Pepík, ale pracuje ve skladu počítačové firmy. Navíc jsou ovšem počítače jeho hobby, takže Pepíkova inspirace je zcela patrná.

Edův dětský zájem o dopravu, hlavně o tramvaje a vlaky, který přešel v profesní projekt strojvedoucího, je od počátku podporován otcem, pro něhož tato oblast představuje také výrazného koníčka. Matka sice pracuje v jedné instituci Českých drah, ale Eda to v souvislosti se svým zájmem nijak nezmiňuje, zřejmě ho matka v této oblasti spíše jen pasivně sledovala, občas mu dělala doprovod na jeho výpravách.

Také Kiška byla při konstrukci své profesní vize (aranžérka, majitelka květinářství) přinejmenším částečně inspirována koníčkem matky. Matka „je hodně na kytky“, chodily hodně do květinářství a Kišce se hrozně líbilo, jak tam vážou kytky. Doma zkoušela z kytek sama aranžovat.

Olle mluví v souvislosti s vizí zahradního architekta o tom, že má prostor zkoušet na zahradě své rodiny, snad trochu ve spolupráci s babičkou. (Ale v jeho řeči je dost nejasností i rozporů, některé odpovědi v rozhovoru vypadají jako konstrukce ad hoc.)

Také u Romana měla v původní vizi profese malíře souvislost se zálibou rodičů – oba prý výborně malují. Roman prý ale tuhle vizi opustil už v 7. třídě.

U více než poloviny (možná až u 20 z 25?) dětí lze tedy najít nějaký původ jejich projektu vlastní profesní budoucnosti v rodinném prostředí. Na druhou stranu má nejčastěji podobu dosti volné inspirace, poměrně zřídka jde o převzetí projektu profese ve víceméně úplné podobě. Takové případy jsou v naší třídě jen dva (Karel a Luděk).

Jakkoli často se rodinná inspirace v projektech dětí objevila a jakkoli rodiče většinou uplatňovali svůj vliv na volbu další dráhy, dělo se to nekonfliktní cestou. Nyní v rozhovorech na konci deváté třídy pouze 4 děti mluví o tom, že si prosadili trochu něco jiného, než chtěli či navrhovali jejich rodiče:

Slávek (nevěřil si na gymnázium, které chtěla jeho rodina a do přihlášky napsali ekonomické lyceum jako kompromis – on by si býval věřil spíš jen na obchodní akademii);

Kiška (u té šlo ale jen o spor o dvě různé náročné veřejné obchodní akademie, Kiška chtěla tu méně náročnou, bez přijímacích zkoušek, matka náročnější, která by ji více nutila se učit);

Nina (ta naopak chtěla zkusit gymnázium, ale matka o tom měla pochybnosti, pomohla ji přesvědčit poradna);

Roman (otec byl zklamán, že nechce na výtvarnou školu, ale na obchodní akademii).

Ostatní žáci mluví buď o tom, že rodiče nechali volbu na nich, nebo o tom, že se s rodiči od počátku shodovali, případně že s nimi probírali různé nápady a varianty, přičemž konečné slovo měly děti.

S tím víceméně korespondují odpovědi na jednu z otázek dotazníku, který byl s dětmi administrován individuálně v závěru osmé a v prvním čtvrtletí deváté třídy. Jen Lada zde tvrdí, že se její představy o budoucnosti s představami rodičů vůbec neshodují. (To jde zřejmě ještě o vojenskou SŠ, o které Lada původně uvažovala. Když v rozhovoru zdůvodňuje posun směrem ke gymnáziu, nijak se o nesouhlasu rodičů s původní představou nezmiňuje.) Více než polovina dětí (přesně 13) tvrdí, že se představy jejich a rodičů úplně shodují, částečně se shodují u 7 dětí, 3 děti v té době nevědí.

Neshody se přitom netýkají přání studovat v budoucnu vysokou školu, resp. tady jsou nanejvýš jen mírné: děti jsou občas poněkud zdrženlivější a tam, kde si rodiče přejí pro své děti vysokou školu určitě, tam děti odpovídají, že ony samy by to „asi chtěly“. Pokud se tedy neshody týkaly volby střední školy (typu nebo konkrétní školy), prosadily si zřejmě děti pro první volbu většinou svou. Kromě zmíněné Lady snad jen Darina se nechala přesvědčit, když maminka byla spíše pro návrhářství a ona sama vedle toho zvažovala ještě gymnázium s humanitním zaměřením. (Talentovými zkouškami v lednu, dlouho před termínem prvního kola, nic neriskuje. Na druhou stranu se na ně zřejmě dost důkladně připravovala.)

Proces výběru konkrétní školy

Jak jsme se zmínili, u 15 z 25 našich dětí vnikl poměrně určitý projekt budoucí profese dříve, než začaly vybírat střední školu, a volbu střední školy tedy přizpůsobovaly svému projektu. Zbývající děti buď vědomě odsouvaly volbu profesního zaměření na závěr střední školy a volily školy s dostatečně univerzálním zaměřením nebo tento projekt vznikl jako součást rozhodování o střední škole.

Kdy začali o konkrétní střední škole uvažovat?

Celkem 8 žáků, kterých jsme se v rámci vyplňování dotazníku dotazovali na školu, kam by chtěli jít, už v závěru 8. třídy, odpovídalo takto: Pět z nich mělo vyhraněný projekt, v jehož rámci uváděli i odpovídající konkrétní školy. Mínili je ovšem v té době nikoli jako definitivní rozhodnutí, ale jako konkrétní možnost, která při jejich zaměření přichází v úvahu. Jen v jediném případě (Bořek) však šlo o školu, která nakonec byla uvedena v přihlášce.

Z ostatních Kiška se svým projektem (aranžérka, majitelka květinářství), stejně jako Denisa (modelka?) ještě vůbec nevěděly ani typ školy. Martin v té době mluvil o tom, že by se chtěl živit skateboardingem a problém volby střední školy si nepřipouštěl. Fanda sice neměl vyhraněný projekt, ale už tehdy bezpečně věděl, že chce na gymnázium a teprve pak se rozhodnout.

S většinou dětí jsme stejný dotazník administrovali až v říjnu (7 dětí), listopadu (3 děti) a prosinci (4 děti) v 9. třídě. V této době uvádí konkrétní školu 8 dětí. Z nich Kryštof, Darina, Gita, Nina a Vanda uvádějí už školy, které se později opravdu objeví v jejich přihláškách.

Při zpětné rekonstrukci v rozhovorech na konci 9. třídy je patrné, že **na začátku 9. třídy měly děti jen zcela výjimečně jasnou představu o konkrétní škole, která už dále nedoznala změn**. Platilo to nanejvýš o Vandě, která si svou střední školu pedagogickou vybrala prý už v 8. třídě, když volil školu její o rok starší bratr a ona si školu našla v jeho brožurce; možná o Kryštofovi, jehož matka znala ze svého zaměstnání učiliště, které vede k vytožené profesi barmana a má praxe u nich v hotelu.

Z ostatních dětí měly sice některé na začátku 9. třídy subjektivně jasnou představu, ale ta se nakonec změnila, někdy dokonce i s projektem samým:

Lada změnila původní přání jít na vojenské gymnázium či SŠ (ovšem nadále chce být pilotem).

Slávek posléze zjistil, že optimální varianta, která se jakoby nabízela – totiž sportovní gymnázium fungující při jeho fotbalovém klubu – je nedorozumění, že jde o všeobecné gymnázium, které jen využilo blízký klub ke své propagaci. Volil pak jiný kompromis: ekonomické lyceum (ale stále směřuje k profesionálnímu sportu).

Eda se jednak posunul od řidiče tramvaje ke strojvedoucímu, jednak pro to našel ještě lepší školu, než se kterou původně počítal (namísto uvažované SPŠD v Masné je to učiliště ČD).

Jindra zjistil, že na původně zamýšlené dráze dopravního inženýra (a SPŠ dopravní) mu vadí příliš mnoho fyziky, která mu nejde, že ho baví naopak matematika a finanční rozvahy (byť zatím jen v rámci rodiny), a přesměroval svou dráhu na manažera.

Kiška chtěla být aranžérkou a jít tedy na aranžérství. *Kytky, interiéry, chtěla jít na nějakou takovouhle školu. Koukala se, na aranžérství jsou ale jen zahradnické školy a mít zahradnickou školu jí přišlo blbý. Tak šla na tu obchodku. Aranžérské školy laděné umělecky prý jsou, ale jsou všechny soukromé.*

Karlovi, který si prý léta myslel, že bude chodit do stejné školy jako táta, tuto školu rodiče rozmluvili, protože není dobrá. Ovšem u zaměření na programování zůstal.

Vrátka a Pája, kteří měli původně jasno o své cestě k filmu přes SPŠST Panská, zjistili, že se svým prospěchem nemají šanci, a vymýšleli každý svou okliku.

Gita se vzdala původní představy o sportovním gymnáziu (připadalo jí to „*hrozně přehnaný: choděj tam lidi, kteří už ten sport závodně dělají, mají tréninky i 2x denně několikrát týdně*“) a přesměrovala na gymnázium všeobecné (ale zůstala přítom u jedné z původně zvažovaných škol: Přípotoční).

Fáze užšího výběru

Většina dětí se tedy v tom, jaké existují konkrétní školy, jak by jim vyhovovaly - z hlediska jejich projektu, dostupnosti, ale i z dalších hledisek – orientovala až v průběhu podzimu v 9. třídě. Přibližně v období října a listopadu si vytvářely jakýsi užší výběr škol, o kterých sháněly informace.

Nejčastěji zmíněným prostředkem vytipování škol pro užší výběr jsou „brožury“. Přímou je v rozhovoru zmínilo 8 dětí, u dalších dvou výraz, že „našli tu školu“ může k nim odkazovat. Nejspíše však z brožur čerpaly přímo či zprostředkovaně i ti, kteří se o nich nezmínili – např. když Darina říká, že tuhle školu našla matka. O stahování informací o školách z internetu se zmínil pouze Pepík, Fanda a Slávek.

Škola, učitelé

Jen jediný Adam se zmiňuje, že školu našel na nástěnce jeho bývalé ZŠ. Jenže tento zdroj není nejspíše zmiňován pro jeho samozřejmost. Je spíše vnímán jako součást prostředí, nikoli vlastní aktivity.

Škola se v období výběru střední školy angažovala především v osobě výchovné poradkyně. Ta měla na starost základní informační a organizační zajištění správného vyplnění a odeslání přihlášek. Šlo o zkušenou učitelku, která byla s dětmi v častém kontaktu. Využívala k tomu i hodiny svého předmětu. Už od konce osmé třídy neustále dětem připomínala, co by v daném období měly pro zdar přijímacích zkoušek dělat, jakých chyb se děti často dopouštějí a jak se jich vyvarovat. Dvakrát či třikrát uspořádala setkání s rodiči žáků devátých tříd.

Na začátku deváté třídy řekla dětem o existenci brožur s nabídkou středních škol, později je upozornila, že už vyšly. Kromě toho zprostředkovávala nabídku některých středních škol na nástěnkách. Později upozorňovala na probíhající dny otevřených dveří.

Koncem září zprostředkovala pro zájemce vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně.

Rozdala přihlášky a instruovala děti (a na informativních schůzkách i rodiče), jak je správně vyplnit. Seznamovala děti i rodiče s průběhem přijímacího řízení a s postupem středních škol při něm.

Ani výchovná poradkyně ani učitelky se však nevyjadřovaly k tomu, pro jaké školy mají jednotlivé děti předpoklady, nehodnotily vhodnost či nevhodnost jejich záměrů. Děti ani rodiče to od nich neočekávali (jen jeden ze žáků v rozhovoru zmínil, že o volbě mluvil také s třídní učitelkou, ale spíš jen okrajově). Rodiče a děti na jedné straně a učitelé na druhé straně se chovali tak, že od školy se očekávají konzultace jen formálních náležitostí postupu.

V rozhovorech s námi se výchovná poradkyně zdráhala být i zcela neformálně vyjádřit k tomu, nakolik jsou volby dětí realistické. Odkazovala na své zkušenosti z minulých let, že se kdykoli může stát, že vynikající žák u zkoušek selže a není přijat, a naopak je úspěšný někdo, u koho by to vůbec neočekávali.

Příbuzní a známí

Právě období vytváření užšího výběru je zřejmě tím, v němž se uplatňují doporučení, tipy a nápady z rodiny a jejího okolí. Kromě příbuzných jde také o známé rodičů, kteří mají děti na některých středních školách a mají s nimi tedy osobní zkušenost, ale také o vrstevníky – známé samotných dětí, kteří také už začali na středních školách studovat.

Je třeba říci, že jsme v rozhovoru kladli explicitní otázku, kdo všechno nějak vstupoval do rozhodování, kdo měl vliv, a zmínky o tom jsou často odpovědí na ni. Některé vlivy však byly zmíněny spontánně, v jiných pasážích rozhovoru.

O příbuzných (jiných než rodiče) mluví 9 dětí:

Bořek (teta z matky poskytl první informaci, na kterých SŠ lze najít programování, jednu ze škol, o nichž Bořek uvažoval, pak nedoporučila),

Slávek (celá rodina si pro něj přála spíše gymnázium),

Lada (děda radil zkusit sportovní zaměření gymnázia),

Darina (děda říkal, že by návrhářství pro ni mohlo být; naopak babička z matčiny strany, sama lékařka, doufala, že Darina půjde na gymnázium a pak v jejich stopách),
Denisa (babička s ní byla na dni otevřených dveří, ale možná i sehnala informaci o téhle škole, která je blízko jejího bydliště?),
Karel (děda s babičkou souhlasili s Panskou, znali tu školu),
Pája (strejda mu chválil záměr stát se architektem),
Luděk (i děda s babičkou schvalovali gymnázium nebo obchodní akademii),
Vanda (otec a jeho rodina jí rozmlouvali pedagogickou školu, chtěli pro ni „obchodku“),
Adam (děda z otcovy strany – profesor na VŠ, fyzik? – chtěl, aby šel Adam tímhle směrem; strýc žijící ve Francii chce, aby se učil francouzsky; děda by byl ochoten platit soukromou SŠ, kdyby se Adam nedostal na veřejnou).

Známé rodičů zmiňuje jen Fanda, lze ovšem předpokládat, že debaty rodičů se známými, kteří mají čerstvou zkušenost s rozhodováním o SŠ a střední školou samotnou, jsou spíše pravidlem a přenášejí se do jejich debat s dětmi.

Vrstevníci – studenti SŠ byli zmíněni poměrně často. Přímý vliv to mělo na Denisu (zavrhla tak hotelovku), Romana (zná kluky z gymnázia a ví, že je to náročná škola, proto o něm vůbec neuvažoval). Nejrozsáhleji se o takovém vlivu vyjádřila Gita:

Možná ji ovlivnila jedna holka, která sem chodila loni do devítky, potkala se s ní, chodí na Přípotoční (kterou už Gita měla v užším výběru, když si pročítala brožurky), říkala, že to tam je docela pohodový. Koukala ještě na Štěpánskou, ale rychle si to rozmyslela, je to hrozně náročný, samej šprtík. Další si už nepamatuje, snad někde na Budějovické.

Z Heyrovského zná docela dost lidí, ale tam nechtěla, to všichni říkají, že je to tam úplně hrozný, ať tam nechodí, i paní doktorka na patnáctileté prohlídce. Říká se, že je to docela debilní škola.

Další děti braly informace od známých v úvahu, ale neovlivnilo to už jejich rozhodnutí.

Kiška: V Dušní má známé z rokenrolu a ti říkali, že je to dobrá škola, na úrovni;

Milena: (kamarádka jí říkala, že by možná bylo lepší gymnázium, ale jí se tam nelíbily ty jazyky);

Adam: říkali, že je to hrozně primitivní, hrozně lehký, že to bude něco pro něj.

Spolužáci

O vlivu spolužáků na volbu školy jsme se zprvu domnívali, že bude velmi silný. V průběhu výběru školy a přijímacích zkoušek se však naopak zdálo, že tento náš předpoklad byl naivní a že v tak závažném okamžiku jdou sociální vazby ze třídy stranou. Při zpětné rekonstrukci je však přece jen vliv spolužáků v řadě případů patrný, ovšem na různé úrovni.

Nejsilnější byl vzájemný vliv v přátelské trojici Gita – Lada – Nina. Byla to Gita, která si tu počínala nejinitivněji a získala dívky pro nápad hlásit se společně na gymnázium v Přípotoční. Pro Ladu to byla přijatelná oklika k dráze pilota (když vojenskou střední školu vyhodnotila jako špatně dostupnou). Pro Ninu měl pak problém podobu, zda si může na přijímací zkoušky na gymnázium troufnout (maminka o tom měla pochyby). Nakonec opravdu všechny tři dělaly zkoušky v 1. kole na toto gymnázium. Pro 2. kolo však už měly každá jinou školu.

Další dívčí trojice by bývala původně také ráda byla spolu. Pro Kišku a Denisu to bylo i velmi reálné, obě se rozhodly pro obchodní akademii a Denise nečinilo problém se přizpůsobit Kiščině výběru Dušní. Darina však dala přednost vlastní dráze. I kdyby nebyla bývala úspěšná v talentových zkouškách na návrhářství, asi by bývala volila humanitní gymnázium, byla by i tak preferovala obsahové zaměření školy před přátelskými vazbami.

Mezi chlapci se existence přátelských společenství při volbě projevila slaběji. Z přátelské čtveřice Pepík – Karel – Roman – Eda předurčovalo Edu jeho dlouholeté směřování k tramvajím a vlakům k individuální volbě. Také Roman zřejmě ani na chvíli neuvažoval, že by následoval Pepíka

a Karla – elektrotechnické zaměření pro něj představovalo příliš mnoho matematiky. Nakonec ani zbylí dva, oba se zájmem o programování, se v prvním kole nehlásili na tutéž školu, především proto, že pro Pepíka byla SPŠST při jeho prospěchovém průměru nedostupná. Přátelství však ovlivnilo volbu pro 2. kolo u Karla: kdyby se nedostal v prvním kole na Panskou, šel by býval ve 2. kole na SPŠE V Úžlabině za Pepíkem.

Přímé ovlivnění volby konkrétní školy někým ze spolužáků pak už vidíme jen v jednom dalším případě. Poté, co se Tomáš nakonec rozhodl zkusit v prvním kole gymnázium, volil stejně jako Fanda.

Zvláštním případem je volba Mileny. Podle ní se o technickém lyceu v Panské dozvěděla od své nejlepší kamarádky (jde o jinou třídu, takže v našem souboru nefiguruje). Nakonec se na něj obě přihlásily (v 1. kole), ale prý zcela nezávisle na sobě, ani to o sobě nevěděly, řekly si to až po vyplnění přihlášek.

Kromě uvedených mluvili ještě o tom, že v jednu chvíli zvažovali jít na školu s kamarádem, Fanda (zprvu myslel, že půjde na stejné gymnázium jako Míťa, ale ten chtěl přírodovědné zaměření, Fanda ne, šlo mu hodně o jazyky) a Luděk (chtěl jít na stejnou školu jako Roman, ale upustil od toho, protože škola nemá dobrou pověst a netlačila by ho k učení).

Přestože tedy můžeme konstatovat jisté vlivy spolužáků u zhruba poloviny dětí, v konečném výsledku se většina dětí rozhodovala vůči spolužákům nezávisle. Z našich 25 dětí platí o 18 z nich, že svou volbu pro první ani pro druhé kolo nijak nekoordinovaly s nikým ze spolužáků. Platí to i pro velmi těsné společenství Fandy, Míti, Vrátí a Slávka, trvajících už od mateřské školy. Dětství prostě končí.

Jinou rovinou vlivu spolužáků je nepřímé ovlivňování ve vzájemných debatách, v nichž se vyměňují informace o existenci škol, o tom, jaká je šance na přijetí, kdo a s jakým průměrem se na ně hlásí, co se o nich říká apod. Většinu tohoto nepřímého vlivu zřejmě naše rozhovory s dětmi nijak nezachycují.

Poradna

Návštěvy v poradně u většiny dětí ještě předcházely dnům otevřených dveří.

Poradnu navštívilo v souvislosti s profi-volbou celkem 14 dětí. Většina absolvovala příslušné testy na počátku října, jen Milena a Jindra (z paralelních tříd) až v lednu. (U Adama, který přišel do třídy až v pololetí, nevíme přesně, ale zřejmě v průběhu podzimu).

Některé děti referovaly o doporučeních poradny ve vztahu k jejich aktuálním možnostem ve škole, nikoli k volbě školy příští:

Lada: *Říkala jí, že by za ty čtyři zbývající měsíce měla zvýšit tempo a že to bude v pořádku. Aby každý den dělala z češtiny jednu větu na rozbor a jeden příklad z matiky. (Ladě se prý podařily tak dva příklady z matiky za týden a z češtiny vůbec nic.)*

Psycholožka soudila z toho, že Lada měla vypočítáno 8 příkladů (nevíme z kolika) a z toho sedm správně – prý tedy počítat umí, ale malé tempo.

Kryštof: *Prý mu říkala, že má předpoklady, že by mohl být jeden z nejlepších ze třídy třeba v matematice (kdyby se snažil) – jenže kdo se s tím má dělat, jeho matika nikdy nebavila.⁵*

Denisa: *Že není na čísla, na matiku a má cit pro jazyk – Denisa sama se tváří trochu rozpačitě či pochybovačně, že jí to nepříjde, ale takhle jí to řekla. Neví, zda a co jí řekla přímo k výběru školy.*

---

⁵ Pokud výsledky Kryštofa v poradně byly podobné jako v námi administrovaném testu, soudí zřejmě psycholožka zejména z výsledku numerických řad, kde u nás měl Kryštof v 9. třídě HS 15 = VS 131. To je ovšem ve třídě jen mírně nadprůměrný výkon, průměr je tu 13,1 (standardní odchylka 4,8). V aritmetice (AR) je na tom podobně, jen ještě blíže k průměru.)

Většinu dětí poskytla doporučení z poradny potvrzení správnosti jejich zaměření ve vztahu k intelektuální náročnosti studia na příslušném druhu škol, případně i na konkrétních školách. V některých případech pomohla k výběru z uvažovaných variant.

Kiška: *Na obchodku řekla (psycholožka), že jo. Když se ptaly, jestli raději na Resslerku nebo do Dušni, říkala, že Dušni bude lepší, protože jak Kiška tancuje ten rokenrol, tak nemá moc času.*

Míťa: *Poradili mu přírodovědné gymnázium – proto volil Botičskou: moc jich není a je to docela i blízko. Poradna ovšem neměla na volbu zaměření rozhodující vliv, jeho prostě víc baví nějaké ty přírodovědné (předměty) než třeba jazykové.*

Fanda: *Už věděl, že zkusí Vítěznou pláň a paní doktorka mu řekla, že je to dobrá škola a že by mohla být i pro něj.*

Adam: *Prý mu řekli přesně tu školu, jakou chtěl. Zmiňovala dokonce přímo školy, které si vybral, mezi těmi, které by ho bavily a na které by měl šanci se dostat. Zmiňovala prý také Panskou (!) – to on prý věděl, že to vůbec.*

Jindra: *Vyvrátila mu Masnou (dopravní), že je lepší nějakou jinou. Je tam víc té techniky a to není dobré. Potvrdila mu, že ekonom – manažer (resp. obchodní zaměření) je pro něj ideální.*

Vráťa: *Ukázala mu nějaké ty grafy a říkala, že na tu Panskou (tehdy tam ještě chtěl) nemá moc šanci, spíš na tu Ječnou.*

Milena: *Řekli jí, že má jít na gymnázium, že potřebuje hodně náročné gymnázium. Když psycholožce řekla, že chce jít na Panskou, tvrdila, že se tam bude nudit, že má na víc. Že v testech jí i jazyky vyšly v nadprůměru, že v tom není problém.*

Nina: *Mamka prý nevěděla, jestli jí na to gymnázium dát, protože ta její čeština... to je kámen úrazu. Psycholožka začala vytahovat ty svoje grafy a říkala, že by měla zkusit to gymnázium, že by byla škoda, kdyby to nezkusila. Tak se nakonec mamka rozhodla, že by to měla zkusit.⁶*

(U Dariny, Gity a Vandy jejich vyjádření k návštěvě poradny nemáme.)

Poradna tedy nebyla rozhodujícím činitelem výběru, který by děti teprve nasměroval – snad jen pro Vráťu a Jindru mohl být její závěr podnětem k zásadní korekci. (Ale stejnou korekci udělal Pája i bez poradny.) Její závěry byly jen jedním z více argumentů, který byl brán v úvahu. I v hlasech některých dětí, které jejich služeb využily, zazníval trochu k výsledkům despekt, který Bořek formuloval v apriorně odmítavém stanovisku k vyšetření: *Stejně člověku řekne, že je lepší na tenhle předmět, že by si tedy měl vybrat tuhle školu – ale to přece musí každý vědět, že je lepší na to než na tohle.*

Dny otevřených dveří

Významným zdrojem informací s velkým vlivem na konečné rozhodování jsou dny otevřených dveří. Logicky navazují na fázi užšího výběru, většina z nich se koná od poloviny listopadu do poloviny ledna. Ve stejném období také většina dětí přijala konečné rozhodnutí, často právě v souvislosti s návštěvou dnů otevřených dveří.

Z našich 25 dětí se nebyli podívat na žádné střední škole Slávek, patrně Kryštof, možná Darina, Roman, Luděk. U Kryštofa a Dariny ovšem návštěva ve škole nemohla nic změnit, jsou to pro tu chvíli školy pevně spojené s žádoucím oborem (pro Darinu jiná škola pro obor návrhářství není, pro Kryštofa je to zase jediná škola, která mu umožní stát se barmanem, a zároveň má praxe v hotelu, kde pracují jeho rodiče). U zbylých tří jde o laxnost, která je sice v různé podobě pro ně charakteristická i v průběhu školní docházky, ale v tomto období je především ze strany rodičů trochu nepochopitelná. (U Luděka mohlo být ve hře směřování k soukromé škole.) Jsou každopádně jedinými, kteří se spolehli jen na zprostředkované informace.

---

⁶ Nina, zklamaná výsledkem přijímacího řízení, se teď tváří, že to má psycholožce za zlé. Ale z hlediska všech našich výsledků testů i zkušeností s Ninou bylo doporučení psycholožky adekvátní. Také jsme to Nině sdělili – především proto, abychom korigovali její sebepodceňování a skepsi, které na ni po neúspěchu dolehly.

Pouze jednu školu navštívilo 8 dětí. Pro Gitu, Ladu, Ninu, Milenu a Mítu splnila navštívená škola jejich očekávání, pro Karla znamenala návštěva objev, který rozhodl. Všichni se dále orientovali na tyto jediné školy, s výjimkou Mileny sem chodili na přípravné kurzy a posléze si ji vybrali pro první kolo, Milena a Mít'a dokonce i na druhé.

Tomáš a Denisa se spokojili s jedinou školou možná proto, že o druhé, o kterou se zajímali (a na kterou dali nakonec oba přihlášky pro první kolo), měli informace od kamarádů (Tomáš od Fandy, Denisa od Kišky).

Na dvou školách bylo 5 dětí: Bořek, Martin (ten možná i na třech, mluví o tom neochotně, jako by si na tyhle hlouposti nevzpomínal), Eda, Jindra, Adam. U čtyř z nich jde právě o ty dvě školy, které pak uvedli v přihlášce, jde také vždy o dvě školy shodného zaměření. Jen Jindra navštívil SPŠ dopravní a později se rozhodl změnit zaměření (nezávisle na dojmu z návštěvy, nýbrž v souvislosti s učebním programem); navštívenou obchodní akademii pak měl na prvním místě.

Stejný obraz vidíme i u dětí, které se byly podívat na třech školách. U 4 z těchto dětí jde vždy o trojici škol stejného zaměření – z nich pak dvě navštívené školy uvedly v přihlášce, jednu tedy vyloučily. Jen Vanda navštívila školy různého zaměření; v přihlášce pak uvedla jedinou školu (pedagogickou) na obě kola, návštěva dvou obchodních akademií byla zřejmě jen formální úlitbou otci.

Nejaktivnější ze třídy byli Vráťa (4 navštívené školy) a Pája (5 škol). U obou šlo o školy různého zaměření. Pája se zajímal o technická lycea (Panská, Křemencova), o stavební průmyslovky (J. Gočára a v Dušni) a dokonce o převážně strojní průmyslovku Presslova (ovšem se silným zaměřením na počítače). Vráťa se zajímal o elektrotechnické a strojní průmyslovky, ovšem sledoval v nich zřejmě totéž: počítače.

Není vyloučeno, že toto aktivnější zkoumání většího počtu škol souvisí s tím, že oba museli slevovat z původních představ (SPŠST Panská jako nejpřímější cesta k filmu) a hledali teprve pak náhradní školy. Vráťa uvádí (při administraci dotazníku) Panskou jako žádoucí školu ještě na počátku října, Pája mluví o technickém lyceu v Panské nebo spíš Křemencově ještě v polovině prosince.

Jen v jejich případech vypadají návštěvy školy teprve jako hledání. Naopak **u většiny dětí jako by návštěvy škol byly už jen ověřením předběžných tipů, které většinou dopadá uspokojivě, a stanovením jejich pořadí podle doplňkových kritérií**, když ta základní byla vzata v úvahu už při sestavování užšího výběru. Děti si při dnech otevřených dveří především potvrdily, že uvažují správně.

Původní zaměření se však ve vztahu ke konkrétním školám přece jen dále zpřesňuje, konkretizuje. Nejčastěji to ovšem má podobu negativního výběru: je odmítnuta škola či obor kvůli části svého učebního programu. Někdy jde o odmítnutí dodatečné, které připouští, že původní představa nebyla úplně optimální, ale jak to nakonec dopadlo, optimální je. Připomíná to dodatečnou racionalizaci, již se zajišťuje spokojenost s výsledkem.

Kritéria posuzování konkrétní školy

V předchozích podkapitolách jsme především charakterizovali jednotlivé účastníky diskursu, který se kolem dětí vedl o příští střední škole. Zde chceme shrnout kritéria, která nakonec v rozhodování o konkrétní škole hrála roli.

K základním kritériím, kromě obsahového zaměření, patří, zda jde o „dobrou školu“. Tento pojem nemá v podání dětí zcela přesný obsah. Některá vyjádření jsou jen vágní, jen shrnují celkový dojem z původních informací, jejichž přesnou podobu už nejsou v rozhovoru schopni, ale ani ochotni reprodukovat.⁷

⁷ Vágnost, nekomplexnost, fragmentárnost argumentace přijatých rozhodnutí má jistě částečně původ v tom, že i kdyby rozhovor úplně rekonstruoval vzpomínky na prožitý školní rok, jsou to vzpomínky právě takové: ne zcela přesné, neúplné, útržkovité, shrnující dojmy, jejichž původ je nejasný apod.

Kromě toho však to odráží i samotnou povahu rozhodovacího procesu. Je zřejmě iluzorní představovat si, že děti a rodiče postupují od co nejširšího výběru informací předcházejícího jakémukoli zúžení výběru, z jejich porovnávání a třídění dospívají k co neúplnějším obrazům co největšího počtu škol vyhovujících žádanému

Kiška: *V Dušni má známý (z rokenrolu) a ti říkali, že je to dobrá škola, na úrovni.*

Gita: *Z Heyrovského zná docela dost lidí, ale tam nechtěla, to všichni říkají, že je to tam úplně hrozný, ať tam nechodím, i paní doktorka na 15leté prohlídce. Říká se, že je to docela debilní škola.*

Ve vztahu k SPŠE Ječná se dvakrát (nezávisle na sobě, z různých zdrojů) objevily výhrady konkrétnější, totiž k profesorskému sboru, které také vedly k vyloučení školy z užšího výběru (u Karla a Bořka).

Pokud děti hovoří přesněji, zmiňují se tu zhruba tato kritéria:

Prospěch, s nímž je možné se na školu dostat, nejčastěji jako průměr, který umožňuje být přijat bez přijímacích zkoušek. Základní rozlišení podle tohoto kritéria týká už výše zmíněné hierarchie druhů škol (od veřejných gymnázií po soukromé školy). Zvažují se však také rozdíly mezi školami téhož druhu.

Ilustrativním příkladem je Kiška, když mluví o třech obchodních akademiích: *Máma chtěla, aby šla do Resslerovy, ale tam by musela dělat zkoušky, bez nich brali do průměru 1,2. V Dušni brali do 1,5, ona měla 1,4. Matka chtěla, aby šla na Resslerovu, právě aby měla vyšší cíle, aby se učila. Na průměr by se dostala i na Vinohradskou, brali snad do 1,7, říká lehce pohrdlivě(?), ale nelíbila se jí.*

Pro Kišku s jejím průměrným prospěchem na posledních třech vysvědčeních 1,38 – 1,31 – 1,29 je dobrá škola právě Dušni. Chce se na jedné straně vyhnout přijímačkám a možná se bojí i pozdější náročnosti školy v Resslerově (v tom ji podpořila poradna), na druhé straně nechce jít pod svůj standard – prospěch 1,7 je hluboko pod ním. (I když k tomu se připojují i další výhrady proti Vinohradské.)

Průměrný prospěch poskytující šanci na přijetí je jednoznačně spojován s tím, „jak chytrý děti“ jdou na tu či onu školu. Jen pro Gitu (jednu z intelektově nejnadanějších) je možná nepřijatelné mluvit o dětech na škole, kterou pro náročnost zavrhl, jako o chytrých, a mluví o nich jako o „šprtícih“.⁸

Rozhodování, které popisuje Kiška – tedy na lepší školu za cenu rizika přijímacích zkoušek nebo na horší školu s přijetím bez zkoušek – se týkalo řady dětí. Těmi, kteří se předem rozhodovali jednoznačně podle toho, kde je vezmou bez přijímacích zkoušek, byl nakonec vedle Kišky jen Martin a nejspíše také Adam.

---

zaměření, pak dalším porovnáváním zužují výběr, získávají dodatečné informace apod. Ve skutečnosti spíše směřují k tomu, aby dostatečně včas a s dostatečným pocitem subjektivní jistoty vybrali dostatečně dobrou školu, která poskytuje dostatečnou šanci na přijetí a neuzavírá cestu k žádoucí profesi.

Další a další informace možná spíše zvyšují subjektivní nejistotu a nežádoucím způsobem prodlužují období rozhodování. Rodiče a děti se, podle našeho názoru do značné míry vědomě a záměrně, spokojují s velmi redukovánými informacemi, používají běžně generalizace z jednoho či několika málo případů (jedna špatná reference o škole pro ně vážně zpochybní její kvalitu), někdy i logicky nekorektních soudů a zkrácených informací. Např. Karel zdůvodňuje preferenci Panské před Ječnou mj. obsahem oborů – *v Ječné prý mají „silnoproud“ a to pro něj není.* Ve skutečnosti má ovšem Ječná obor „slaboproudá elektronika“. A i kdyby měl Karel pravdu, není jasné, proč by se ho existence jiného oboru, než který by na škole studoval, měla dotknout. Jako by pro něj sama přítomnost takového oboru nějak charakterizovala školu, v jeho případě nežádoucím způsobem.

Jinou nekorektní úvahu můžeme slyšet od Jindry, když si zdůvodňuje svou volbu: *Kubelíkova je nejen dobře zařízená škola, mají tam docela dost chytrý děti, jak koukal. - Z čeho to poznal? - 70 jich brali bez zkoušek, takže musely mít docela dobré známky.* Vůbec mu nevadí, že bez znalosti stanovené hranice počet přijatých bez zkoušek sám o sobě nic nevyovídá o úrovni jejich prospěchu (z něhož potom – už korektně – soudí na nadání).

⁸ V dotazníkové otázce „Má ten, kdo je ve vaší třídě podle tvého názoru nejchytřejší, také nejlepší známky?“ odpovídá z 24 našich dětí, s nimiž jsme dotazník administrovali, 20 souhlasně. (Ze čtyř nesouhlasných odpovědí jsou pak 3 od těch, kteří mají samé jedničky a vyjadřovali by se tak možná neskromně o sobě.) Je to ještě vyšší procento než v jiném šetření, které jsme provedli na 130 žácích pražských 8. tříd, u nichž počet souhlasných odpovědí dosahoval 69%.

Vrátá pak dal přednost jistotě přijetí na méně atraktivní obor v průběhu přijímacího řízení: *Zavolali mu, že když si vezme tu strojárnu, tak ho vezmou bez zkoušek. Že na výpočetní techniku se hlásí hodně lidí. Takže vzal strojírenství. Váhal, ale pak mu to takhle připadalo lepší, že se ani nebude muset učit a bude to mít zajištěné. Ze zkoušek měl obavy, hlavně z češtiny.*

Před zcela shodným dilematem stáli Tomáš a Nina. Hlásit se v prvním kole na ekonomické lyceum, kam by se velmi pravděpodobně dostali bez zkoušek, nebo na gymnázium, kam budou muset zkoušky dělat? A to navíc s rizikem, že podmínky na ekonomickém lyceu budou ve druhém kole nepříznivější, že budou muset dělat zkoušky i tam. Oba se rozhodli pro postup s vyššími ambicemi.

Nakonec tedy **jen tři děti vybíraly konkrétní školu tak, aby nemusely dělat přijímací zkoušky.** Tato strategie se uplatnila méně, než jsme čekali.

V poněkud větší míře se uplatnila strategie jakéhosi zajištění ve 2. kole. Zřetelně méně náročnou školu než v kole prvním volili: Tomáš, Denisa, Karel, Roman, Nina; kromě toho ještě Gita a Jindra viděli školu, kterou volili ve 2. kole, subjektivně jako výrazně horší, jako nouzovou volbu.

Zajišťovací strategie se kromě toho rozehrávala v dalších případech vzhledem k soukromým školám. Ještě před prvním kolem si předběžně zajistili přijetí na soukromou školu Luděk a Olle. Zatímco však Olle rovnou uvedl soukromou školu v přihlášce na první kolo, Luděk uvedl v přihlášce dvě školy veřejné a o soukromé škole informoval výchovnou poradkyni jako o škole záložní. Dlouho se choval, jako by měl v úmyslu absolvovat přijímací zkoušky na veřejnou školu, ale nakonec se jich nezúčastnil a byl přijat bez nich rovnou na soukromou školu.

Po neúspěchu v prvním kole rozehráli záložní variantu „soukromá škola“ Bořek (i za cenu pozdějšího propadnutí zaplacené zálohy) a Slávek. Vlastně i Denisa a Roman, kteří napsali soukromou školu do přihlášky na 2. kolo, zajišťovali potom své přijetí na ni jinak, mimo běžné postupy přijímání na veřejné školy (osobním jednáním a uzavřením smlouvy) a tedy s vyloučením rizika nepřijetí.

Jedinou, kdo podstoupil riziko druhého kola bez zajištění soukromou školou, tak zůstala Nina.

Spolu s prospěchovou hranicí děti také zvažovaly **míru selektivity** škol (poměr přijatých a nepřijatých v předchozím roce). Nakonec se ale v rozhovorech potvrdilo, co nám k tomuto aspektu říkala výchovná poradkyně školy: z údajů předchozího roku nelze nijak odhadnout, jaká bude situace letos. Reakce právě na tyto údaje způsobí v dalším roce nepředvídatelné změny počtu přihlášených v roce následujícím. Řada dětí pak v rozhovorech zmiňovala, že se na obor hlásily s tím, že je podle loňských údajů slušná šance na přijetí. Pak však byla situace jiná a některé školy podle dětí reagovaly dokonce dodatečnou změnou průměrného prospěchu, do něž byli uchazeči přijímání bez zkoušek.

Další kritéria, která děti zvažovaly, vycházela z dojmů při návštěvě na škole, většinou při dnech otevřených dveří, zmíněných výše. Někdy prostě konstatovaly, že se jim líbila jedna škola víc než jiná. Konkrétnější zmínky pak směřovaly k několika tématům.

Dojem z vybavení je nejčastěji uváděným aspektem při hodnocení školy na základě dojmu z návštěvy. Explicitně ho zmínilo 9 dětí. Především mluví děti o tom, jaké má škola počítače. V naší třídě o nich mluví jen chlapci, někteří si výslovně dělají pořadí škol podle úrovně počítačů. Dále děti zmiňují prostory pro odbornou výuku (pro Olleho bylo jedním z rozhodujících vlivů, že jedna z navštívených zahradnických škol neměla vlastní zahradu, pro Fandu byly velkou předností vybrané školy jazykové učebny, Vráťovi se líbily dílny). Několikrát uvedly jako argument, proč se jim škola líbila, dobré tělocvičny a hřiště.

Dojem z budovy a vnitřních prostor školy uvedlo 5 dětí.

Např. Kiška říká (o OA Vinohradská), že *tam se jí nelíbilo: třídy, bylo to jak ve vězení, na chodbách mříže, neměli tam jídelnu, tělocvičnu, nic. Dušně se jí líbila nejvíc, tam mají všechno.* Fanda o gymnáziu v Heyrovského: *zvenku vypadá docela dobře, ale zevnitř jako panelák, široké chodby, moc velká patra. Naopak Na Vítězné pláni to bylo v pohodě, ne velké třídy.*

Dojmy z budovy pochopitelně nejsou nikdy vyjádřený příliš diferencovaně. Lze asi někdy připsat dojem tísnivosti či stísněnosti úzkým a tmavým prostorám s vysokými stropy a tedy starým

budovám. Naproti tomu ovšem děti nemají rády „panelákovité budovy“. Také příliš rozlehlé prostory na ně zřejmě působí neosobně a neútně.

Atmosféra, dojem z osob není zmiňována příliš často (3 děti), ale přesto se domníváme, že podstatně dotváří celkový dojem. Ladu např. velmi pozitivně zaujal „*jetý ředitel*“ – *vedl nevázaný projev, choval se jako pošuk, ne jako jejich ředitelka, vážně, ale normálně na rovinu, takový pohodář*. Také Karel uvádí jako silný dojem ze studentů (absolventů jeho ZŠ): *uvolnění, pošťuchovali se, příjemní lidé* (zřejmě v přítomnosti profesora).

Dalším zvažovaným parametrem školy je **vzdálenost od bydliště** (zmiňuje ho 6 dětí). Dětem jde o to, aby nemusely dojíždět příliš daleko nebo spíš v pražských podmínkách dlouho. Neznamená to ovšem, že volí školu nejbližší bydlišti, většina dětí naopak bude dojíždět z centra (Prahy 1) do jiných čtvrtí. Bez nutnosti použít MHD budou nanejvýš dvě děti, pro ostatní znamená vybraná škola, že budou muset v MHD trávit 1 – 2 hodiny denně.

Připomeňme nakonec, co jsme již zmínili výše: že děti zvažovaly, zda budou na dané škole **mít někoho známého**, nejraději blízkého kamaráda či kamarádku nebo alespoň někoho ze spolužáků ze třídy, v nehorším i z paralelních devátých tříd. Změna prostředí, už tak dost dramatická z hlediska zcela neznámých nároků studia, se pro řadu dětí stává ještě dramatičtější při představě ztráty dosavadního sociálního zakotvení ve třídě a zcela neznámých vrstevníků.⁹

Příprava na přijímací řízení

Můžeme tu rozlišit dvě linie. První z nich je snaha zlepšit prospěch (průměr) a dosáhnout tak co nejnvýhodnější výchozí pozice, v optimálním případě dostat se na vybranou školu bez přijímacích zkoušek. Druhou linií je pak vlastní příprava z hlediska obsahu přijímacích zkoušek, zahrnující především český jazyk a matematiku.

Práce s prospěchem

Při dlouhodobém sledování bylo patrné, že dívky ve třídě tvoří poměrně sevřené společenství. Projevovalo se to jednoznačně zejména právě ve vztahu ke školní práci. Zejména od sedmé třídy se zdálo, že dívky cílevědomě a systematicky usilují o co nejlepší zvládnutí nároků ve všech předmětech a vzájemně při tom spolupracují. Nabyli jsme už tehdy dojmu, že pracují s perspektivou přijímacích zkoušek. Zpětně ovšem v rozhovorech dívky cílevědomě úsilí v tomto směru nepotvrzovaly, odmítaly, že by už v sedmé třídě či na počátku osmé braly v úvahu přijímací zkoušky.

Dojem z chlapců byl jiný. Pokud necháme stranou ty, kteří měli trvale vynikající prospěch, lze patrně odhadovat, že pro ně platilo, co někteří vyjádřili výslovně: že je „probudilo“ až vysvědčení v pololetí osmé třídy a že většina z nich začíná úsilí o zlepšení prospěchu vyvíjet až ve druhém pololetí osmé třídy.

Zdá se, že k tomu v té době přispívalo probíhající přijímací řízení, které se týkalo jejich o rok starších kolegů. Řadu žáků z tehdejších devátých tříd znaly naše děti osobně. S diskursem kolem přijímacích zkoušek se pak dostávaly do kontaktu i prostřednictvím komentářů a apelů výchovné poradkyně, která učila v naší třídě po celý 2. stupeň dějepisu.

Úsilí o zlepšení známek je patrné ze zlepšování průměrného prospěchu třídy na vysvědčeních od pololetí 8. do pololetí 9. ročníku: 1,62 – 1,46 – 1,35. Přitom efekt „probuzení“ je patrnější u chlapců (1,75 – 1,56 – 1,40) než u dívek (1,35 – 1,26 – 1,24).

---

⁹ Začátek střední školy je pak charakterizován častým setkáváním bývalých devátých tříd, při nichž se jakoby čerpá z dosavadních sociálních vazeb to, co v nově vzniklých třídách středních škol dosud není k dispozici. Nebo: když nevyšlo, aby byli s kamarády ve stejné škole, domlouvá se alespoň, jak budou společně jezdit část cesty do nových škol tramvají, metrem...

V 9. třídě byla snaha o zlepšení prospěchu patrná také ze strany učitelů. Především vytvářeli příležitosti, při nichž děti mohly získat dobré známky. Vytvářeli je jednak častěji než dříve, a také iniciativu k jejich využití nenechávali na dětech. V některých případech dokonce změkčovali kritéria hodnocení či anulovali některé špatné výsledky. Kromě toho některým žákům učitelka češtiny doporučila návštěvu v poradně, zda netrpí některou z poruch, umožňujících mírnější klasifikaci. Učitelé tak aktivně působili ke zlepšení výchozí pozice žáků své školy v přijímacím řízení i po této linii.

Příprava na zkoušky

Skupina těch, kteří nechodili do žádných přípravných kurzů k přijímacím zkouškám, není nijak homogenní. Hrál tu roli několik důvodů:

Někteří výborní žáci nejspíše vycházeli z pocitu, že učivo zvládají do té míry, že jim postačuje běžná školní příprava.

Některé děti se připravovaly formou doučování s placenými soukromými učiteli.

Některé děti doučovali rodiče nebo jiní příbuzní (výjimečně známí).

Některé děti si byly poměrně jisté nebo alespoň spoléhali na to, že přijímací zkoušky nebudou muset dělat, že na vybrané školy se „dostanou na průměr“.

U některých byla absence přípravného kurzu spíše výrazem laxnosti ve vztahu ke školní práci a bylo by pro nás zcela nečekané vidět je vyvinout takové úsilí.

U některých dětí se pochopitelně kombinovalo více důvodů.

Ze 14 dětí, které chodily na nějaké přípravné kurzy, jich 9 absolvovalo tyto kurzy na škole, kam se hlásily na 1. kolo, 2 děti na jiné škole a 3 děti navštěvovaly kurzy organizované domem dětí a mládeže.

Hodnocení kurzů není nijak jednoznačné. Většinou žáci jen popisují, jak kurz probíhal, kvalitu či přínos nehodnotí. Z výslovných zmínek však převažují pozitivní. Probírali to trochu jinak než ve škole (případně lépe než jejich učitelka). Když byl kurz na škole, kde pak dělali přijímací zkoušky, oceňovali, že poznali, na co v dané škole kladou důraz (a co třeba v jejich současné škole opomíjejí) a jak budou přijímací zkoušky vypadat. Nestalo se, že by při přijímacích zkouškách byly těžší úlohy než na přípravných kurzech, Gita dokonce konstatovala opak.

V rozhovorech jsme si potvrdili dřívější zkušenost, že hodnocení didaktických postupů učitelů je u dětí nediferencované, málo analytické, setrvává většinou u celkového dojmu, který je argumentován nanejvýš fragmentárně či ad hoc.

Jen Bořek hodnotil kurz negativně, byly to prý vyhozené peníze. Mnohem více se pak prý později naučil při doučování s tetou, která učí na MFF. Negativně hodnotil kurz také Slávek – ten však nízkou účinnost přičítal sobě: chtělo to se víc soustředit. Jenže právě oni dva v prvním kole neuspěli, naopak ti, kteří hodnotili kurzy pozitivně, ano. Ve zpětném hodnocení kurzu se tak může odrážet úspěšnost přijímacích zkoušek.

Přitom právě v případě těchto dvou investovali rodiče do přípravy zřejmě několikanásobek toho, co bylo běžné. Ceny kurzů se zřejmě pohybovaly při přepočtu na vyučovací hodinu od 30 do 100 Kč. Zdá se, že kurzy placené předem vycházely pro rodiče levněji než lekce placené jednotlivě („zkoušky nanečisto“). Většinou rodiče zaplatili za kurzy celkem 500 – 1000 Kč.

Při nízkém počtu těch, kteří neuspěli v 1. kole přijímacího řízení (5 dětí z 25), nelze o efektivnosti přípravných kurzů příliš říci. Tři z neúspěšných žáků kurzy absolvovali, dva nikoli. Podle některých náznaků se zdá, že z kurzů více těží především ti, kteří jsou schopni těžit i z normální výuky.

Průběh přijímacích zkoušek

Bez přijímacích zkoušek bylo přijato 7 dětí na školy, které měly opravdu pro toto kolo v přihlášce (1 z nich na soukromou školu), k tomu přistupuje Luděk, který se nakonec rozhodl jít rovnou na „záložní“ soukromou školu.

Z dětí, které dělaly zkoušky, dosáhli největšího úspěchu Fanda (12. ze 115 uchazečů a 50 přijatých na gymnáziu Na Vítězné pláni) a Gita (15. ze 160 uchazečů a 102 přijatých na gymnáziu Přípotoční). Tyto výsledky měly i největší ohlas mezi vyučujícími.

Pozitivně byla kvitována i další přijetí na gymnázia. Bezpečně zvládli zkoušky Mířa (50. ze 150 uchazečů a snad 90 přijatých) a Lada (60. ze 160 uchazečů a 102 přijatých). Tomáš (původně kolem 55. místa, když přijatých bylo 50) byl nakonec přijat na odvolání, když snad vyšlo najevo, že v gymnáziu udělali chybu při bodovém ohodnocení jeho prospěchu.

Pochopitelně velkým úspěchem bylo také 7. místo Dariny (ze 160 uchazečů a 30 přijatých) v talentových zkouškách na oděvní návrhářství. To však byly zkoušky, v nichž se zřejmě nijak přímo neprojevuje školní příprava, snad vyjma okrajového vlivu výtvarné výchovy.

Jako úspěch komentovala výchovná poradkyně také přijetí Vandy na pedagogickou školu. Vanda neví, jak se umístila, procento přijatých bylo ovšem dost vysoké (83 z 96).

Ostatní přijetí v prvním kole byla přijata s uspokojením, ale zřejmě nebyla překvapením.

Aplikujeme-li na třídu kritéria dělení do prospěchových pásem, která jsme použili v jiném výzkumu,¹⁰ patří do **prvního prospěchového pásma** (podle vysvědčení na konci 8. třídy, prospěchový průměr 1,00 – 1,25) Gita, Milena, Fanda, Tomáš, Lada, Mířa a Nina. (První tři jmenovaní přitom představují výrazně nejlepší žáky i v rámci této skupiny; odlišují je především známky z češtiny a matematiky).

Z těchto dětí tedy jen Nina neuspěla při přijímacích zkouškách na gymnáziu či lyceu. Ostatní byli přijati (Milena na lyceum bez zkoušek).

Gita hodnotila zkoušky jako lehké, nejlépe zvládla češtinu. Naopak Nina na tomtéž gymnáziu češtinu pokazila (rezignovaně tvrdí, že jí pravopis nikdy nešel, že v něm není žádná logika), pokazila i některé otázky ve všeobecném testu. Naopak Lada si oproti ní vedla v češtině dobře (téměř jako Gita), ale v matematice o dost hůře.

Mířa má dojem, že mohl zkoušky udělat lépe, něco tam pokazil.

Tomáš, který dělal zkoušky na totéž gymnázium jako Fanda, pokazil prý všeobecný test (na to prý nikdy nebyl tak dobrý jako Fanda), naopak matematiku, češtinu a angličtinu měl podle svých slov dost dobré.

Do **druhého prospěchového pásma** (1,26 - 1,40) ve třídě patří Bořek, Pepík, Darina, Karel a Kiška.

Z těchto dětí měl problémy v prvním kole na technickém lyceu (Panská) Bořek. Měl malou šanci uspět vzhledem k handicapu v prospěchu, které je zde silným kritériem. Bořek navíc zapomněl využít možnost uvést pro první kolo i jiný obor na téže škole. Kdyby tak učinil a volil stejný obor jako Karel, možná by byl přijat. Není však vyloučeno, že pokazil matematiku, protože před druhým kolem se právě jí hodně věnoval. Ve 2. kole pak měl podle svých slov štěstí a matematiku napsal velmi dobře (obvykle prý spíš v písemce pokazí „nějakou blbost“). Byl přijat na zaměření programování na gymnázium v Arabské. Zcela tím kompenzoval neúspěch v prvním kole.

Další děti z tohoto prospěchového pásma byly přijaty bez jakýchkoli problémů. Darinin úspěch jsme zmínili výše, Karel a Pepík se dostali na průmyslovky na obory s výpočetní technikou. Oba původně chtěli na technická lycea, ale nyní oba tvrdí, že jsou šťastni, že to dopadlo takhle, při bližším pohledu na obsah studia jim oběma na lyceu vadily některé předměty.

¹⁰ Šlo o 130 žáků pražských základních škol na konci 8. třídy. Pásma byla podle rozložení průměrného prospěchu na vysvědčení za 2. pololetí 8. třídy vytvořena tak, aby každé z nich zahrnovalo přibližně pětinu souboru.

K průběhu zkoušek se vyjádřil Pepík: Matematika byla docela těžká, čeština naopak lehká. Byl 75. v pořadí z 90 přijatých.

Kiška byla přijata bez zkoušek na obchodní akademii.

Třetí prospěchové pásmo (1,41 – 1,60) zastupují ve třídě 4 děti: Slávek, Denisa, Pája, Vanda. Všichni dělali přijímací zkoušky. Problémy neměli Vanda na střední pedagogické škole a Pája na stavební průmyslovce (kde uspěl dokonce velmi dobře, byl 15. ze 150 uchazečů).

Naopak Slávek neuspěl ani v jednom kole při zkouškách na ekonomické lyceum a rodiče mu zařídili soukromé gymnázium. Podle jeho slov se mu v 1. kole nepovedla matematika, prý každou úlohu udělal tak z poloviny.

Denisa v neúspěšných přijímacích zkouškách na obchodní akademii také považuje za lehkou češtinu, naopak za těžkou matematickou část. Poté jak to napsala, ji nepřekvapilo, že ji nevzali. (Přijetí na soukromou obchodní akademii již bylo bez přijímacích zkoušek.)

Čtvrté prospěchové pásmo (1,61 – 2,10) zahrnuje 8 dětí, z nichž ovšem Kryštof a zejména Jindra prokazují v testech intelektové předpoklady k prospěchu lepšímu.

Bez zkoušek tu byli přijati Vráťa a Adam na strojírenské průmyslovky, Kryštof a Eda na čtyřleté učební obory a Martin na tříletý, Luděk pak na soukromou podnikatelskou akademii.

U zkoušek uspěl Jindra na obchodní akademii, i když zřejmě skončil někde v závěru pořadí přijatých. Češtinu měl dokonce o něco lepší než matematiku. Překvapivé to je nejen pro něj – poté co strávil druhý stupeň ZŠ v matematické třídě (ovšem se zdravotními a psychickými problémy).

Roman nezvládl zkoušky na veřejnou obchodní akademii, měl prý z češtiny asi trojku (zřejmě průměrný výsledek), ale z matematiky to bylo nějak těžké, prý tam byly věci, které vůbec nebrali. (Ale žádnou z úloh si ani přibližně nevybavuje. O oprávněnosti jeho tvrzení máme pochybnosti.)

Do **pátého prospěchového pásma** spadá ve třídě jediný Olle, nejhorší žák třídy, který byl přijat na soukromou zahradnickou školu.

Zřetelné jsou tedy dvě skutečnosti. Odhad vlastních možností většinou děti zvládly a prospěch k jim k tomu poskytoval dobré vodítko. Jediným, kdo nedal adekvátně do souvislosti své školní výsledky a náročnost přijímacího řízení na daném typu školy, byl podle našeho názoru Slávek, resp. jeho rodiče. (Připomeňme, že Slávek sám by si byl býval troufal spíše jen na obor obchodní akademie.)

Druhou skutečností je, že děti ze třídy ve většině případů považovaly matematiku za mnohem těžší součást přijímacího řízení než český jazyk. Jsou v zásadě dvě možnosti. Buď střední školy mají ve vztahu k osnovám ZŠ v češtině mnohem mírnější nároky než v matematice nebo byly naše děti v českém jazyce připraveny mnohem lépe než v matematice.

Když jsme v posledním čtvrtletí osmého ročníku v naší třídě administrovali test matematických a přírodovědných znalostí z mezinárodní srovnávací studie TIMSS, nelišily se průměrné výsledky naší třídy od ostatních tříd našeho longitudinálně sledovaného souboru. Ve srovnání s žakovskou populací ČR to pak znamenalo průměrný výsledek v matematické části vyšší asi o polovinu směrodatné odchylky. Ani toto zjištění ovšem nemůže zcela vyloučit možnost, že specifické nároky matematické části přijímacích zkoušek na střední školy, kam se děti hlásily, byly odlišné od testu TIMSS. Vzhledem k nim pak stále může platit, že děti byly lépe připravené na češtinu než na matematiku.

Přitom právě v matematice byl obsah vyučování od počátku školního roku přizpůsoben přípravě na přijímací zkoušky. Jednou až dvakrát týdně psaly děti písemné práce, které čerpaly ze zadání úloh z přijímacích zkoušek na různé střední školy, nasbíraných za několik posledních let. Následující hodinu byla probírána správná řešení a psaly se opravy.

V českém jazyce se spíše důkladně opakovalo. Zadání úloh z přijímacích zkoušek z různých škol poskytovala učitelka dětem domů, pokud o ně měly zájem, jako jakési dobrovolné domácí úkoly.

Jak byly děti spokojené s tím, jak zkoušky dopadly? Zklamané byly Nina a Denisa. Nina brala skutečnost, že nakonec uspěla jen na oboru obchodní akademie, jako velký neúspěch. Přispělo k tomu i to, že tak byla odloučena od ostatních dvou dívek z přátelské trojice.

Ne tak těžce, ale přece jen s přiznaným zklamáním, přijala výsledky Denisa. Na neúspěchu na obchodní akademii v Dušíně ji mrzelo především to, že tam tak nebude s Kiškou. Vadilo jí ale také to, že jde na soukromou školu – lepší by bylo chodit na školu, kde se nemusí platit.

Ostatní děti byly vesměs s výsledky spokojené. Nepřekvapilo to u těch, kteří se dostali na školy, kam zpočátku směřovali. Avšak i u několika žáků, kteří museli změnit své původní plány, ať už proto, že vyhodnotili preferovanou školu jako nedostupnou, nebo proto, že ve snaze dostat se na kýžený obor neuspěli u zkoušek, jsme mohli pozorovat, jak rekonstruovali své původní plány a začlenili do nich školu či obor, na něž se dostali, takovým způsobem, aby byli spokojeni. Dělo se to v zásadě třemi způsoby:

Buď objevili dříve netušené přednosti školy či oboru, kam se nakonec dostali, takže poté, co se s nimi blíže seznámili, zjistili, že je to vlastně pro ně nejlepší možnost.

Nebo objevili v původně preferované škole či oboru něco nežádoucího, kvůli čemu jsou nakonec rádi, že se dostali jinam.

Nebo zpětně tvrdili, že vlastně od počátku chtěli raději tuhle školu (obor) a jen z nějakých nepodstatných či neopodstatněných pohnutek preferovali původně něco jiného.

Konstatování těchto postupů harmonizujících rozhodování či subjektivní dojem účastníků nemá působit ironicky. **Z procesu rozhodování bylo skutečně patrné, že děti na každou změnu situace reagují jakousi komplexní redistribucí akcentů tak, že subjektivně optimalizují situaci, v níž se nacházejí. Chovají se tak, že konečným cílem profi-volby je jejich subjektivní spokojenost a tomu podřizují postupy při rozhodování i následném hodnocení.**

Až na uvedené dvě výjimky tedy skončil v naší třídě výběr další školy šťastně: vše je nakonec tak, jak má být, někdy dokonce tak, jak vůbec může být nejlépe.

